

สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เกิดขึ้นเมื่อใด

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ

บทคัดย่อ

นักวิชาการสมัยใหม่ทั้งทางตะวันตกและตะวันออกจำนวนไม่น้อย มีความเห็นว่าเนื้อหาในพระวินัยปิฎกส่วนใหญ่ค่อย ๆ ททยอยเกิดขึ้นหลังพุทธกาล โดยอ้างเหตุผลและหลักฐานสำคัญคือ พระวินัยปิฎกของนิกายต่าง ๆ ที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันทั้ง 6 นิกาย มีจำนวนสิกขาบทของพระภิกษุในพระปาฏิโมกข์ไม่เท่ากัน ถ้าพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บัญญัติสิกขาบททั้งหมด สิกขาบทของทุกนิกายก็ควรมีจำนวนเท่ากัน

แต่จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ ที่จำนวนสิกขาบทของนิกายต่าง ๆ มีไม่เท่ากัน มาจากสิกขาบทหมวดเสขียวัตร เนื่องจากเป็นสิกขาบทเล็กน้อย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์แก้ไขได้ ทำให้สิกขาบทหมวดนี้ของนิกายต่าง ๆ แม้จะมีหัวข้อของหมวดย่อยคล้ายกัน แต่มีจำนวนสิกขาบทต่างกันมาก ทว่าเว้นจากสิกขาบทหมวดเสขียวัตร และหมวดปาจิตตีย์ จำนวน 2 สิกขาบทแล้ว สิกขาบทที่เหลือของทุกนิกายตรงกันหมด

ปาฏิโมกข์ต่างจากพระสูตร เพราะเมื่อบัญญัติขึ้นจะส่งผลต่อวิถีการดำรงตนในสมณเพศของพระภิกษุทุกรูป ภิกษุรูปใดทำผิดก็จะต้องปรับอบัติ ดังนั้น เว้นจากพระพุทธเจ้าแล้วจึงเป็นเรื่องยากที่ใครจะไปบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาแล้วให้คณะสงฆ์ทั้งแผ่นดินยอมรับถือปฏิบัติตาม นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงบัญญัติให้สงฆ์ต้องประชุมกันในอุโบสถท่อบทมนปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน ทำให้เนื้อหาสิกขาบทในปาฏิโมกข์ได้รับการรักษาอย่างดี จึงทำให้เนื้อหาหลักของปาฏิโมกข์ในพระวินัยปิฎกของทุกนิกายตรงกัน

นักวิชาการที่อ้างจำนวนสิกขาบทที่ต่างกันของพระปาฏิโมกข์ของนิกายต่าง ๆ มาเป็นเหตุผลว่า สิกขาบทค่อย ๆ ททยอยเกิดขึ้นหลังพุทธกาล เป็นเพราะไม่ได้แยกแยะจำนวนหัวข้อสิกขาบทของหมวดเสขียวัตรออกจากหมวดอื่น ๆ และมองข้ามความสัมพันธ์ระหว่างเสขียวัตรกับสิกขาบทเล็กน้อย

คำสำคัญ: ปาฏิโมกข์, สิกขาบทเล็กน้อย, พระวินัยปิฎก

Abstract:

When Were the Rules in the Pāṭimokkha Established?

by **THANAVUDDHO BHIKKHU**

Many modern scholars in both the East and West share the view that most of the content in the *Vinayatipiṭaka*, the book of monastic discipline, was gradually established and developed after the time of the Lord Buddha. This claim is based on a comparative study of the different *Vinayatipiṭaka* belonging to six Buddhist sects, and which have been handed down until today: it is pointed out that, if the Buddha was the one who established all monastic rules (*sikkhāpada*), those rules of all Buddhist sects should have been consistent, whereas a number of those rules for monks in the main part, the so called *Pāṭimokkha*, are different.

However, according to my close study, I found that the Lord Buddha was the one who established the monastic rules in the *Pāṭimokkha* (which is divided into eight groups according to the seriousness of the offence). Furthermore, he also gave permission to the *saṅgha*, the Buddhist order, to amend those rules in the seventh group, the so called *Sekhiya*, as they are considered to be minor with the lightest offences. As a result, a number of the rules in this group have become considerably different among Buddhist sects, despite the similar sub-categorization of this group. All rules among Buddhist sects would become consistent, if only the rules in the *Sekhiya* group and another two rules in the *Pācittiya* group were excluded.

Unlike the *Sutta*, once any rule of the *Pāṭimokkha* has been set down, it will affect the daily life of all monks. If any monk breaks it, he must admit for his offence. Therefore, it is hard to imagine that there would be anyone, except the Lord Buddha, capable of establishing a new rule and then all monks in the whole *saṅgha* would accept it. On top of that, the Lord Buddha also set particular rules for the *saṅgha* to hold a fortnight assembly to orally repeat and review the *Pāṭimokkha*, which meant the content of the *Pāṭimokkha* was well preserved and handed down properly. This is the reason for the agreement of the main content of the *Pāṭimokkha* in the *Vinayapiṭaka* of all sects.

Focusing on the inconsistency of a number of rules of the *Pāṭimokkha* among different sects, scholars form the view that the monastic rules had gradually come into existence after the time of the Lord Buddha. But this view arises by not excluding the rules of the *Sekhiya* group from the other groups, and then not realizing the relationship between the *Sekhiya* group and the issue of minor rules (mentioned in the record of the first Buddhist council).

1. บทนำ

ในช่วงพรรษาแรก ๆ ภายหลังจากตรัสรู้ธรรม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนสถานที่จำพรรษาในแต่ละปี ทว่าตั้งแต่พรรษาที่ 20 ถึงพรรษาที่ 44 รวม 25 พรรษา พระพุทธองค์ทรงจำพรรษาอยู่ ณ กรุงสาวัตถีเพียงเมืองเดียว โดยประทับที่เชตวันมหาวิหาร 19 พรรษา และบุพพารามอีก 6 พรรษา ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงประการสำคัญ เพราะในช่วงแรกเริ่มเผยแผ่พระศาสนาพระภิกษุส่วนใหญ่ล้วนเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าไม่ทรงต้องเป็นห่วงในเรื่องพระวินัยและการประดับประคองดูแลตนเอง จึงมีรับสั่งให้พระภิกษุออกเผยแผ่คำสอนโดย “ไปคนเดียวนาน ๆ ทาง อย่านำไปทางเดียวหลาย ๆ คน” แต่ต่อมาในยุคหลัง เริ่มมีกุลบุตรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระศาสนามากขึ้น มีภิกษุที่ยังไม่หมดกิเลสและมีการทำสิ่งไม่เหมาะสม ตั้งแต่พรรษาที่ 12 เป็นต้นมา จึงเริ่มมีการบัญญัติพระวินัย และปรับเปลี่ยนรูปแบบความเป็นอยู่ของพระภิกษุทั้งการจาริกไปในที่ต่าง ๆ และการอยู่รวมกันในอาราม

จนกระทั่งเมื่อพรรษาที่ 20 พระสงฆ์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จำนวนสมมติสงฆ์ก็เพิ่มมากขึ้นด้วย มีการบัญญัติพระวินัยเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ พระภิกษุจำนวนมากไม่เคยพบพระพุทธเจ้า¹ ดังนั้นหากพระพุทธองค์ยังคงจาริกและหมุนเวียนสถานที่จำพรรษาไปเรื่อย ๆ การเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าจะเป็นเรื่องยากเพราะไม่รู้ว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใด ดังนั้นเพื่อให้เป็นที่ทราบกันทั่วไปอย่างชัดเจน พระพุทธองค์จึงทรงจำพรรษาในกรุงสาวัตถีตลอด 25 ปี ทำให้เป็นที่ทราบกันว่าเมื่อเข้าพรรษาแล้วพระองค์

¹ ในยุคแรกเป็นการบวชโดยวิธีเอหิภิกขุ คือ พระทุกรูปบวชโดยพระพุทธเจ้า แต่ในยุคหลังมีผู้มาขอบวชมากขึ้น วิธีการบวชจึงปรับเปลี่ยนไปเป็นการบวชโดยพระภิกษุเพียงรูปเดียว เรียกว่า วิธีแบบติสรณคณูปสัมปทา และต่อมาเพื่อให้รัดกุมขึ้นจึงเปลี่ยนเป็นการบวชโดยคณะสงฆ์ด้วยวิธีบัญญัติจตุตถกรรมวาจา

การจัดหมวดหมู่คำสอน และสร้างระบบการถ่ายทอดคำสอน เช่น พระวินัยซึ่งมีพระอุบาลีเป็นหัวหน้านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทใหม่ขึ้น ก็จะรวบรวมเรียบเรียงเหตุการณ์อันเป็นต้นบัญญัติ ตัวพระบัญญัติอันเป็นเนื้อหาสิกขาบท อธิบายศัพท์และข้อความที่สำคัญในตัวสิกขาบท บอกข้อยกเว้นของภิกษุที่ไม่ต้องอาบัติ รวบรวมกรณีตัวอย่างการวินิจฉัยว่าถูกหรือผิดสิกขาบทข้อนั้น ๆ ของพระพุทธเจ้า เมื่อรวบรวมเรียบเรียงเสร็จก็ท่องบ่นทรงจำไว้เป็นอย่างดี ส่วนพระธรรมซึ่งมีพระอานนท์เป็นหัวหน้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเรื่องใด ๆ แล้ว ก็จะเรียบเรียงให้กระชับรัดกุมอยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมแก่การท่องจำ พระสูตรใดมีเนื้อหาหลักธรรมคล้ายกับพระสูตรอื่นที่พระพุทธเจ้าเคยทรงแสดงไว้แล้ว ก็จะใช้เนื้อหา

เชิงอรรถ 3 (ต่อ)

sācchissantīti, ye te bhikkhū jhāyino tesam ekajjham senāsanam paññāpeti te aññamaññaṃ na vyābādhissantīti, ye te bhikkhū tiracchānakathikā kāyadaḥhābahulā viharanti tesam pi ekajjham senāsanam paññāpeti imāya p' ime āyasmantā ratiyā acchissantīti. (Vin III: 159⁹⁻²⁰)

ก็แล ท่านท้าวพมัลลบุตร ได้รับแต่งตั้งแล้ว ย่อมจัดแจงเสนาสนะรวมไว้ เป็นพวก ๆ สำหรับหมู่ภิกษุผู้มีคุณสมบัติเสมอกัน คือ

ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ทรงพระสูตร ท่านก็จัดแจงเสนาสนะรวมภิกษุเหล่านั้นไว้แห่งหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า ภิกษุเหล่านั้นจักซักซ้อมพระสูตรกัน

ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ทรงวินัย ท่านก็จัดแจงเสนาสนะรวมภิกษุเหล่านั้นไว้แห่งหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า ภิกษุเหล่านั้นจักวินิจฉัยพระวินัยกัน

ภิกษุเหล่าใดเป็นพระธรรมกถึก ท่านก็จัดแจงเสนาสนะรวมภิกษุเหล่านั้นไว้แห่งหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า ภิกษุเหล่านั้นจักสนทนาธรรมกัน

ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ได้ฌาน ท่านก็จัดแจงเสนาสนะรวมภิกษุเหล่านั้นไว้แห่งหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า ภิกษุเหล่านั้นจักไม่รบกวนกัน

ภิกษุเหล่าใดชอบกล่าวไตรจีวรจนกถา ยังมีการบำรุงร่างกายอยู่มาก ท่านก็จัดแจงเสนาสนะรวมภิกษุเหล่านั้นไว้แห่งหนึ่ง ด้วยประสงค์ว่า ภิกษุเหล่านั้นจักอยู่ด้วยความพอใจ

หลักสูตรเดิมที่เรียบเรียงท่องจำไว้แล้วมาใช้เลย ทำให้ไม่ต้องท่องจำใหม่ ดังจะเห็นได้ว่าในพระสูตรต่าง ๆ จะมีเนื้อหาส่วนที่ใส่เป็น ๆ เป ๆ อยู่มาก หมายความว่าเนื้อหาในส่วนนั้นเหมือนกันกับของพระสูตรก่อนจึงไม่ซ้ำซ้ำ ให้ไปดูเนื้อหานั้นในพระสูตรก่อนหน้า

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีที่ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เมื่อออกพรรษาแล้ว จะเดินทางไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อจะได้ศึกษาพระสูตรที่พระองค์ทรงแสดงขึ้นใหม่ และพระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นเพิ่มเติม และภายในสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าซึ่งมีวัดพระเชตุวันและบุพพารามเป็นศูนย์กลางนั้น บริเวณที่พักพระภิกษุก็ถูกจัดแบ่งตามความถนัดทั้งพระธรรมจร พระวินัยจร พระธรรมกถึก เป็นต้น ภิกษุอาคันตุกะจะไปพักรวมกับภิกษุผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ตามที่ตนสนใจ เพื่อศึกษาพระสูตร พระวินัย การแจกแจงอธิบายธรรม เมื่อท่องบททรงจำได้ดีแล้วก็จะกราบทูลลาพระพุทธเจ้าจาริกไปในท้องถิ่นต่าง ๆ พร้อมทั้งนำพระสูตร พระวินัย การอธิบายธรรมที่ตนได้ศึกษาท่องจำไปถ่ายทอดสู่ภิกษุทั้งหลายในทีนั้น ๆ ต่อ ๆ กันไป

ดังนั้นพระวินัยและพระสูตรที่เรียบเรียงไว้ดีแล้วนี้ จะถูกถ่ายทอดให้แก่ภิกษุจากที่ต่าง ๆ ที่เดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าหลังออกพรรษา และจะถูกถ่ายทอดต่อไปยังภิกษุทั้งแผ่นดิน นี้ถือเป็นระบบการสื่อสารถ่ายทอดพระวินัยและคำสอนของพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล เมื่อครั้งสังคายนาครั้งที่ 1 พระอรหันต์ 500 รูปมาประชุมกันก็ได้้นำสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนและทรงบัญญัติเอาไว้ซึ่งเรียกว่าพระธรรมวินัยมาเรียบเรียงหมวดหมู่อีกครั้ง⁴ แล้วแบ่งสายทรงจำสืบทอดกันมา เช่น

⁴ เป็นการนำเอานวังกัลป์ตฤสสน์ (การจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาล โดยแบ่งออกเป็น 9 ส่วน) และคำสอนต่าง ๆ มารวบรวม เรียบเรียง และสรุปอีกครั้ง ซึ่งในยุคคัมภีร์ยังคงใช้วิธีมุขปาฐะในการสืบทอด คือ ใช้วิธีการท่องจำ ดังนั้นหากไม่มีการจัดหมวดหมู่และท่องจำแบบนวกัลป์ตฤสสน์มาก่อน จะเป็นเรื่องยากมากที่จะจัดหมวดหมู่คำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้าในคราวสังคายนาครั้งที่ 1

พระภิกษุศิษย์สายพระอุบาลีรับหน้าที่ทรงจำพระวินัย พระภิกษุศิษย์สายพระอาณนทีรับหน้าที่ทรงจำที่ฌนิกาย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ชาวพุทธเราจะเชื่อว่า เนื้อหาในพระวินัยและพระสูตรของพระไตรปิฎกมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลและมีการสืบทอดส่งต่อกันมาอย่างเป็นระบบ แต่นักวิชาการจำนวนไม่น้อยมีทัศนะว่าเนื้อหาในพระวินัยและพระสูตรส่วนใหญ่เกิดขึ้นหลังพุทธกาล โดยมีเหตุผลหลักฐานหลายประการ บทความนี้จะศึกษาว่า จริง ๆ แล้วสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์อันมีมาในพระวินัยปิฎกเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด ซึ่งผลจากการศึกษาพบเหตุผลและหลักฐานที่ยืนยันชัดเจนว่าสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

2. โครงสร้างพระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎกเถรวาทประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ สุตตวิภังค์ (Suttavibhaṅga) ชั้นชกะ (Khandhaka) และปริวาร (Parivāra) แม้พระวินัยปิฎกของหินยานนิกายอื่นที่สืบทอดถึงปัจจุบันจะไม่ได้แบ่งหมวดหมู่แบบเดียวกับพระวินัยเถรวาท แต่ก็มีเนื้อหาครอบคลุมคล้ายพระวินัยเถรวาททั้ง 3 ส่วน โครงสร้างโดยรวมของแต่ละส่วนสรุปได้ดังนี้

2.1 สุตตวิภังค์⁵ แบ่งเป็น “มหาวิภังค์” มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิกขาบทของพระภิกษุ และ “ภิกษุณีวิภังค์” ว่าด้วยสิกขาบทของภิกษุณี โดยลำดับเนื้อหาของสิกขาบทแต่ละข้อในสุตตวิภังค์ จะเริ่มด้วย

- ก. **ต้นบัญญัติ** ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องราวภิกษุผู้เป็นอาทิกัมมิกะ คือ ผู้ประพฤตเสียหายในกรณีนั้นเป็นรายแรก อันเป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้น หากมีการบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อให้รัดกุมมากขึ้น ก็จะมีการเล่าเรื่องราวอันเป็นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมนั้นไว้ด้วย

⁵ Hirakawa (1999: 299-305); Sato (1963: 1-6); Tsukamoto (1980: 331-333)

- ข. **พระบัญญัติ** คือ ลิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น หากมีการบัญญัติเพิ่มเติม เพื่อให้รัดกุมขึ้น เรียกว่า อนุบัญญัติ พระบัญญัตินี้เอง เป็นเนื้อหาหลักของสูตรตวิกังค์ คำว่าลิกขาบทในพระปาฏิโมกข์หมายถึง พระบัญญัติ และอนุบัญญัตินี้เอง มีรวม 227 ลิกขาบท ซึ่งสงฆ์จะนำไป สวดในอุโบสถทุกกึ่งเดือน เรียกว่า สวดปาฏิโมกข์ คัมภีร์ที่รวมเอา เฉพาะตัวเนื้อหาลิกขาบทที่สงฆ์สวดในอุโบสถทุกกึ่งเดือนเรียกว่า คัมภีร์ ปาฏิโมกข์
- ค. **ลิกขาบทวิกังค์และบทกษณีย์** เป็นการอธิบายความหมายของคำศัพท์ และข้อความในพระบัญญัติ
- ง. **อนาปัตติวาร** เป็นการบอกข้อยกเว้นพระภิกษุที่ไม่ต้องอาบัติข้อนั้น ๆ เช่น ไม่มีเจตนา เป็นบ้า ภิกษุที่เป็นต้นบัญญัติ เป็นต้น
- จ. **วินีตวัตถุ** คือ ตัวอย่างเรื่องราวการกระทำของภิกษุในรูปแบบต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวินิจฉัยไว้แล้วว่า กรณีนั้น ๆ ต้องอาบัติหรือไม่ ถ้าเปรียบกับกฎหมายในปัจจุบัน ก็เป็นเหมือนคำพิพากษากฎีกา ที่ใช้เป็น มาตรฐานในการวินิจฉัยคดีใหม่ วินีตวัตถุนี้มีในลิกขาบทหมวดที่มีโทษหนัก คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส อนิยต

ในสูตรตวิกังค์ ลิกขาบทแต่ละข้อจะถูกอธิบายขยายความแบ่งเป็น 5 ส่วนดังที่กล่าวไปแล้ว กล่าวคือ ต้นบัญญัติ, พระบัญญัติ, ลิกขาบทวิกังค์ และบทกษณีย์, อนาปัตติวาร, วินีตวัตถุตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม บางลิกขาบทก็ไม่มีครบทั้ง 5 ส่วน ในกรณีที่ไม่ได้เป็นลิกขาบทที่สำคัญ

2.2 ชั้นธกะ⁶ แบ่งเป็น “มหาวรรค (Mahāvagga)” ซึ่งมี 10 ชั้นธกะ และ “จุลวรรค (Cullavagga)” ซึ่งมี 12 ชั้นธกะ เนื้อหากล่าวถึงการอุปสมบท การลงอุโบสถ การจำพรรษา การปวารณา วิธีบริหารจีวร กฐิน ยารักษาโรค

⁶ Hirakawa (2000: 179-193); Sato (1963: 12-23); Tsukamoto (1980: 333-337)

การลงนิคหกรรม (การลงโทษ) การอยู่ปริวาส การออกจากอาบัติสังฆาติเสส วิธระงับอธิกรณ์ ฯลฯ เนื้อหาโดยภาพรวม คือ ระเบียบปฏิบัติของพระสงฆ์ในการดำรงตนในสมณเพศ และระเบียบปฏิบัติของหมู่สงฆ์ในการอยู่ร่วมกัน เนื้อหาในชั้นพระไตรปิฎกจะใช้วิธีการนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงมาใช้ดำเนินเรื่อง ซึ่งวิธีการดำเนินเรื่องในรูปแบบนี้ ก็มีปรากฏอยู่ในชั้นพระวินัยปิฎก หินยานนิกายอื่น ๆ เช่นเดียวกันกับในพระวินัยเถรวาท

2.3 ปริวาร⁷ เป็นการรวบรวมเนื้อหาสำคัญของสูตรวิมังค์และชั้นพระวินัยปิฎก แล้วนำมาจัดเป็นหัวข้อต่าง ๆ 19 หัวข้อ⁸ โดยเรียบเรียงเป็นลักษณะคำถาม-คำตอบ เพื่อเป็นการซักซ้อมความรู้ ทำความเข้าใจ และให้สะดวกในการท่องจำ เนื่องจากเนื้อหาในบทตั้ง คือ สูตรวิมังค์ และชั้นพระวินัยปิฎกนิกายต่าง ๆ คล้ายกัน ดังนั้น คัมภีร์ปริวารของหินยานนิกายต่าง ๆ จึงมีส่วนที่เนื้อหาคล้ายคลึงกันด้วย แต่อย่างไรก็ตาม วิธีการสรุปประเด็นและการดำเนินเรื่องของคัมภีร์ปริวารของแต่ละนิกายต่างก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว⁹ รวมทั้งในคัมภีร์ปริวารฉบับบาลีเองก็มีการกล่าวถึงชื่อของพระเถระในลังกายุคหลังพุทธกาล

⁷ Mizuno (1977: 107); Sato (1963: 23-29); Tsukamoto (1980: 337-339)

⁸ พระไตรปิฎกแต่ละฉบับจะแบ่งหัวข้อต่างกันอย่างเล็กน้อย เช่น ฉบับสยามรัฐแบ่งเป็น 21 หัวข้อ ฉบับฉန္ดิสส์สังกายนาของพม่าแบ่งเป็น 18 หัวข้อ ในที่นี้จะถือตามฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ซึ่งแบ่งเป็น 19 หัวข้อ

⁹ Geiger (2004: 16 เชิงอรรถ 2) กล่าวเน้นในเรื่องคัมภีร์ปริวารว่าเป็นสิ่งที่มีขึ้นในภายหลังไว้ดังนี้

In all probability it (Parivāra) was originated only in Ceylon. This is certain of the introductory verses. (footnote 2 – It is said in it of Mahinda and the other messengers that they came “hereto” (idha i.e., to Ceylon), and then a number of famous Theras of the island are mentioned, including even Ariṭṭha, the nepyhe of king Devānampiyatissa, Mhv 19.66)

(ต่อหน้าถัดไป)

200 กว่าปี จึงเป็นไปได้ว่า คัมภีร์ปริวารนี้เกิดขึ้นในยุคหลังจากที่พระพุทธศาสนามีการแบ่งนิกายแล้ว¹⁰

3. ลักษณะพิเศษในการสืบทอดและรักษาพระวินัย

นักวิชาการจำนวนมากมีความเห็นว่าเนื้อหาหลักในพระวินัยเกิดขึ้นหลังพุทธกาล เนื่องจากยากที่จะเชื่อได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นได้อย่างสมบูรณ์แบบเช่นนี้เพียงแค่นั้นในช่วงเวลาสั้น ๆ คือ ในช่วงชีวิตของพระองค์เอง แต่จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า พระวินัยโดยเฉพาะสิกขาบทในปาฏิโมกข์มีลักษณะเด่น คือ

1. ส่งผลโดยตรงต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของภิกษุ และมีผลบังคับใช้กับพระภิกษุทุกรูป ต่างจากพระสูตร ที่ภิกษุอาจรู้พระสูตรไม่หมดทุกสูตรก็ไม่มีเป็นไร ศึกษาและปฏิบัติตามพระสูตรที่ตนรู้จักใช้ได้ แต่พระวินัยเมื่อเกิดขึ้นแล้ว

เชิงอรรถ 9 (ต่อ)

คัมภีร์ปริวารเกิดขึ้นในลังกาทิ้งอย่างแน่นอน ซึ่งทราบแน่ชัดได้จากคาถาบพนา (เชิงอรรถ 2 - ในคาถาบพนากล่าวถึงพระมหินทะและธรรมทูตอื่น ๆ ว่าพวกท่านได้มายัง “ณ ที่นี้” (idha คือ ลังกา) แล้วกล่าวถึงพระเถระที่มีชื่อเสียงในเกาะลังกานั้นโดยลำดับ รวมทั้งมีพระ Aritṭha ผู้เป็นพระนัดดาของพระเจ้า Devānampiyatissa (กษัตริย์ลังกาในยุคหลังพุทธกาลราว 200 กว่าปี) รวมอยู่ด้วย (Mhv 19.66))

อย่างไรก็ตาม แม้ Hirakawa (2000: 53) จะยอมรับว่าคัมภีร์ปริวารเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นในภายหลัง แต่ในส่วนของเนื้อหาในคัมภีร์ปริวารนั้น Hirakawa ก็ได้ชี้ให้เห็นว่ามีเนื้อหาบางส่วนที่ทั้งของเถรวาทและของมหาสังฆิกะสอดคล้องตรงกันรวมอยู่ด้วย

¹⁰ เรื่องปริวารเป็นคัมภีร์รุ่นหลัง ก็มีกล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (ปัจจุบัน คือ พระพรหมคุณนารถ) หน้า 383 (พิมพ์ครั้งที่ 7 ปี 2541) ไว้เช่นกันว่า “แม้จะมีหลักฐานแสดงว่า คัมภีร์ปริวารเป็นคัมภีร์รุ่นหลังในชั้นพระไตรปิฎกด้วยกัน”

ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามนั้น จะอ้างว่าไม่รู้ไม่ได้ ดังนั้นหากมิใช่ พระพุทธเจ้าแล้ว การที่ใครจะบัญญัติพระวินัยขึ้นแล้วให้สงฆ์ทั้งหมดยอมรับ ปฏิบัติตาม เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

2. มีการสวดบททวนในอุโบสถทุกกึ่งเดือน ดังนั้น พระภิกษุทุกรูปจะรับทราบตรงกัน และมีความรู้ความแม่นยำในเนื้อหาของสิกขาบทว่ามีกี่ข้ออะไรบ้าง หากมีใครไปบัญญัติพระวินัยเพิ่มขึ้นจากที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติก็จะทราบทันที และเป็นไปไม่ได้ที่สงฆ์ทั้งหมดจะยอมรับ
3. หลังพุทธปรินิพพาน พระพุทธเจ้ามิได้ทรงตั้งผู้ใดเป็นผู้ปกครองสูงสุดแทน แต่ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ โดยให้สงฆ์อยู่ร่วมกันแล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ดังนั้นจึงไม่มีใครมีอำนาจสูงสุดสามารถตัดสินเพิ่มเติม ตัดทอน หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ซึ่งหากแม้มีใครคิดทำ ก็จะมีผลเฉพาะในกลุ่มของตน แต่จะไม่สามารถทำให้คณะสงฆ์ทั้งหมดซึ่งมีเป็นจำนวนมากและกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ ยอมรับได้

ดังนั้น การเพิ่ม ลด เปลี่ยนแปลงพระวินัยในคณะสงฆ์จึงไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นได้ง่าย และหากมีการเพิ่ม ลด เปลี่ยนแปลงพระวินัยในคณะสงฆ์แต่ละกลุ่มจริง พระวินัยของแต่ละนิกายในปัจจุบันต้องมีความแตกต่างกันมาก แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระวินัยปิฎกของนิกายต่าง ๆ ที่สืบทอดถึงปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกันมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีต้นแหล่งมาจากที่เดียวกัน ซึ่งก็หมายถึง สิกขาบททั้งหลายบัญญัติขึ้นโดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

4. พระวินัยปิฎกที่สืบทอดถึงปัจจุบัน

พระวินัยปิฎกของหินยาน¹¹ ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันมี 6 ฉบับ ได้แก่

1. พระวินัยบาลี¹² เป็นพระวินัยปิฎกของนิกายเถรวาท หรือที่เรียกว่า วิภัชชวาท (分別說部, Vibhajjavādin) เนื่องจากจารึกไว้ในภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ดั้งเดิมกว่าภาษาจีนหรือทิเบต และมีเนื้อหาครอบคลุมถ้วนบริบูรณ์ จึงมีคุณค่ามาก
2. พระวินัยปิฎกของนิกายธรรมคุปต์¹³ (『四分律』, 法藏部 Dharmaguptaka) ปัจจุบันเหลือแต่ฉบับภาษาจีน ซึ่งแปลในปี ค.ศ. 410-412 อยู่ในพระไตรปิฎกจีนฉบับไทโซ เล่ม 22 หน้า 567-1014 เนื้อหาตรงกับสูตรติวัฑค์และชั้นธกะของพระวินัยบาลี แต่ไม่ได้แบ่งบทแบบบาลี มีเนื้อหาบรรยายไปเรื่อย ๆ ตามลำดับ จัดเป็นพระวินัยปิฎกฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในบรรดาพระวินัยปิฎกภาษาจีน
3. พระวินัยปิฎกของนิกายมหิงสาสะกะ¹⁴ (『五分律』, 化地部 Mahimsāsaka) ปัจจุบันเหลือแต่ฉบับภาษาจีน ซึ่งแปลในปี ค.ศ. 422-423 อยู่ในพระไตรปิฎกจีนฉบับไทโซ เล่ม 22 หน้า 1-194 เนื้อหาไม่มากนัก เป็นการบรรยายแบบกิ่งสรูป
4. พระวินัยปิฎกของนิกายลัทธิพัทธิกวาท¹⁵ ภาษาสันสกฤตเรียกสรวาสตีวาทีน (『十誦律』, 說一切有部 Sarvāstivādin) ฉบับภาษาจีนแปลในปี

¹¹ มหายานไม่มีพระวินัยปิฎกของตนเอง แต่ใช้พระวินัยของหินยาน ที่ใช้กันมากที่สุดคือพระวินัยปิฎกของนิกายธรรมคุปต์

¹² Hirakawa (1999: 67-70); Sato (1963: 73-74); Mizuno (1977: 106-108)

¹³ Mizuno (1977: 108-109); Hirakawa (1999: 138-142, 302)

¹⁴ Tsukamoto (1980: 332-334); Mizuno (1977: 109); Hirakawa (1999: 149-151, 301-302)

¹⁵ Mizuno (1977: 109-110); Tsukamoto (1980: 332-334); Hirakawa (1999: 158-161, 302)

ค.ศ. 404-409 โดยพระกุมารชีพและคณะ อยู่ในพระไตรปิฎกจีนฉบับไทโซ เล่ม 23 หน้า 1-470 ไม่มีฉบับภาษาทิเบต ปัจจุบันค้นพบชิ้นส่วนโบราณภาษาสันสกฤตจำนวนมาก ลำดับเนื้อหาต่างจากพระวินัยบาลี เนื่องจากเนื้อหาส่วนภิกขุณีวิภังค์ไปปรากฏอยู่หลังขันธกะ และจำนวนสิกขาบทในพระวินัยปิฎกกับสิกขาบทในคัมภีร์ปาฏิโมกข์ (คัมภีร์เล่มเล็กที่รวบรวมเฉพาะสิกขาบทที่คณะสงฆ์ใช้ท่องบททวนกันในอุโบสถทุกกึ่งเดือน) ของนิกายนี้มีจำนวนต่างกันเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในยุคหลังนิกายลัทธิพัตติกวาทขยายไปในอินเดียและเอเชียกลางอย่างกว้างขวาง ตัวสิกขาบทในแต่ละท้องถื่นจึงมีความแตกต่างกันบ้าง

5. พระวินัยปิฎกของนิกายมูลลัทธิพัตติกวาท¹⁶ (『根本說一切有部律, Mūlasarvāstivādin) ฉบับภาษาจีน แปลโดยหลวงจีนอี้จิงในปี ค.ศ. 695-713 อยู่ในพระไตรปิฎกจีนฉบับไทโซ เล่ม 23 หน้า 627-1058 และเล่ม 24 หน้า 1-659 เนื้อหามีมากแต่ไม่ครบทุกวัสดุ (vastu) ซึ่งเป็นวิธีการเรียกบทที่เทียบได้กับ “ขันธกะ” ในพระวินัยบาลี มีสืบทอดมาเพียง 7 วัสดุจากทั้งหมด 17 วัสดุ แต่ในฉบับทิเบต (hdul-ba gshi) มีอยู่ครบทุกวัสดุ ซึ่งอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาทิเบต (『影印北京版西藏大藏經』) เล่ม 41-45 นอกจากนี้ยังมีการขุดพบชิ้นส่วนตัวคัมภีร์เก่าแก่ภาษาสันสกฤตจากเอเชียกลางและกิลกิตจำนวนมาก¹⁷ เนื้อหาใกล้เคียงกับพระวินัยปิฎกของนิกายลัทธิพัตติกวาท แต่เนื่องจากได้รวมเอา “อวทาน” (เรื่องเล่าสอนใจ) จำนวนมากไว้ด้วย ทำให้เนื้อหาหยาบมาก

¹⁶ Mizuno (1977: 110); Hirakawa (1999: 72-73, 154-157); Hirakawa (2000: 210-215)

¹⁷ Hirakawa (1999: 100-104)

6. พระวินัยปิฎกสายนิกายมหาสังฆิกะ¹⁸ (『摩訶僧祇律』, 大衆部 Mahāsaṃghika) ฉบับภาษาจีนแปลในปี ค.ศ. 416-418 อยู่ในพระไตรปิฎกจีนฉบับไทโซ เล่ม 22 หน้า 227-549 ไม่มีฉบับที่เบตหลงเหลืออยู่ แต่ปัจจุบันมีการขุดพบชิ้นส่วนตัวคัมภีร์เก่าแก่ภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมาก เนื้อหาของพระวินัยปิฎกฉบับนี้สอดคล้องกับพระวินัยบาลี แต่โครงสร้างเนื้อหาไม่ค่อยเป็นระเบียบนัก

นอกจากคัมภีร์พระวินัยปิฎกดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีคัมภีร์ปาฏิโมกข์ของนิกายต่าง ๆ อีกสิบกว่าฉบับที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเนื้อหาหลักของพระวินัยทุกฉบับต่างมีความสอดคล้องตรงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อแยกเสขียวัตตรออกมาพิจารณาต่างหากแล้ว ก็ยังสอดคล้องตรงกันมากขึ้น

นักวิชาการที่มีทัศนะว่าพระวินัยถูกทยอยบัญญัติขึ้นภายหลังพุทธกาล มักจะยกเรื่องความแตกต่างกันของจำนวนหัวข้อสิกขาบทที่มีมาในพระปาฏิโมกข์ของพระวินัยแต่ละนิกายขึ้นมาเป็นเหตุผลประการสำคัญ โดยอ้างว่าถ้าสิกขาบททั้งหลายพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติจริง ทำไมสิกขาบทของแต่ละนิกายจึงไม่เท่ากัน แสดงว่าต้องมีการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มขึ้นภายหลัง นักวิชาการเหล่านี้ไม่ได้พิจารณาเปรียบเทียบจำนวนหัวข้อของปาฏิโมกข์ 7 หัวข้อ อันได้แก่ ปาราชิก, สังฆาทิเสส, อนิยต, นิสัสคคิยปาจิตตีย์, ปาจิตตีย์, ปาฏิเทศนียะ และอธิกรณสมณะ แยกออกจากจำนวนหัวข้อของเสขียวัตตร อีกทั้งยังไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสขียวัตตรและประเด็นปัญหาเรื่องสิกขาบทเล็กน้อย

ในหัวข้อต่อไป จะศึกษาเปรียบเทียบจำนวนสิกขาบทของปาฏิโมกข์ของพระวินัยปิฎกแต่ละนิกาย โดยพิจารณาจำนวนสิกขาบทของปาฏิโมกข์ 7 หัวข้อ แยกส่วนกับจำนวนสิกขาบทของเสขียวัตตร รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเสขียวัตตรและสิกขาบทเล็กน้อยต่อไป

¹⁸ Mizuno (1977: 109); Hirakawa (1999: 144-147)

5. ปาฏิโมกข์กับสิกขาบทเล็กน้อย

5.1 โครงสร้างของปาฏิโมกข์

สิกขาบทอันมีมาในพระปาฏิโมกข์แบ่งออกตามประเภทอาบัติเป็น 8 หมวด ดังนี้

5.1.1 ปาราชิก เป็นอาบัติหนักสุด ภิกษุใดต้องอาบัติปาราชิกแล้วจะขาดจากความเป็นพระทันที ไม่ว่าผู้อื่นจะล่วงรู้หรือไม่ก็ตาม และไม่สามารถขอบวชใหม่ได้อีก มีด้วยกัน 4 ข้อ คือ เสพเมถุน ลักทรัพย์ ผ่ามนุษย์ อดอุตริมนุสสรธรรม เปรียบคล้ายกับโทษประหารชีวิตในทางโลก

5.1.2 สังฆาติเสส เป็นอาบัติหนักรองลงมาจากปาราชิก ภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาติเสสจะต้องไปอยู่ปริวาสเป็นจำนวนวันเท่ากับวันที่ตนปกปิดความผิดนั้น จากนั้นอยู่มาได้อีก 6 ชาติ แล้วจึงออกอัฏฐกาณโถยสงฆ์ 20 รูปขึ้นไป มีทั้งหมด 13 ข้อ เช่น จงใจทำให้น้ำสุจิตเคลื่อน ถูกต้องกายหญิง กล่าวหาภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล เป็นต้น เปรียบคล้ายโทษจำคุกในทางโลก

5.1.3 อนียต คำว่า อนียต แปลว่า “ไม่แน่นอน” เป็นอาบัติเกี่ยวกับการอยู่ในที่ลับหู หรือที่ลับตากับหญิง หากมีบุคคลที่มีวาจาเชื่อถือได้ โจทก์ด้วยอาบัติอะไร ก็ปรับด้วยอาบัตินั้น เช่น ปาราชิก สังฆาติเสส หรือปาจิตตีย์ตามแต่กรณี (บุคคลที่มีวาจาเชื่อถือได้ คือ พระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป)

5.1.4 นิสัคคียปาจิตตีย์ เป็นอาบัติที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติต่อจีวร อาสนะ บาตร เป็นต้น อย่างไม่ถูกต้อง การจะพ้นจากอาบัติต้องสละสิ่งของที่ปฏิบัติผิดนั้นก่อน แล้วปลงอาบัตินั้นกับภิกษุที่บริสุทธิ์จึงจะพ้นจากอาบัติได้ มีทั้งหมด 30 ข้อ

5.1.5 ปาจิตติย เช่น การโกหก พุดส่อเสียดภิกษุอื่น ดื่มสุรา ฆ่าสัตว์ ไล่ความ
ภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล จงใจก่อความรำคาญแก่ภิกษุอื่น
เป็นต้น ภิกษุสามารถพ้นอาบัติได้ด้วยการแสดงความผิดนั้นต่อภิกษุ
ผู้บริสุทธิ์ (เรียกว่า ปลงอาบัติ) มีทั้งหมด 92 ข้อ แต่ในพระวินัยปิฎก
ของบางนิกายมี 90 หรือ 91 ข้อ

5.1.6 ปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติที่เกิดจากการรับและฉันภัตตาหารที่ไม่สมควร
เช่น ไม่เป็นไข้ ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน รับแล้วฉันของเคี้ยวของฉันใน
ตระกูลที่มีศรัทธามากเป็นพระเสขะ (พระอริยบุคคล 7 ชั้นแรก) ซึ่งเดิม
มีทรัพย์มากแล้วทำบุญบริจาคหมดสิ้น¹⁹ พ้นอาบัติได้ด้วยการปลงอาบัติ
เหมือนหมวดปาจิตติย มีทั้งหมด 4 ข้อ

5.1.7 เสขียวัตร เป็นเรื่องของมารยาทที่ภิกษุควรศึกษา เกี่ยวกับการนุ่งห่ม
การเข้าไปในละแวกบ้าน การฉันภัตตาหาร การแสดงธรรม การอุจจาระ
ปัสสาวะ และการบ้วนน้ำลาย ผู้ทำผิดต้องอาบัติทุกกฏ (แปลว่า ทำไม่ดี
ทำไม่ถูก) หรือทุพภาสิต (แปลว่า พุดไม่ดี พุดไม่ถูก) จะพ้นอาบัติได้
โดยตั้งใจเอาไว้ในใจว่าจะไม่กระทำอีก ในพระวินัยบาสิ มี 75 ข้อ แต่
พระวินัยปิฎกของนิกายอื่น ๆ มีจำนวนข้อต่างกันมาก

5.1.8 อธิกรณสมณะ เป็นวิธีการระงับอธิกรณในหมู่สงฆ์ ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้อง
ต้องอาบัติทุกกฏ มีทั้งหมด 7 ข้อ

¹⁹ พระอริยบุคคลที่เป็นคฤหัสถ์ ท่านจะไม่ปฏิเสธการถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์เลย เมื่อภาวะ
ทางเศรษฐกิจของท่านไม่พร้อม ภิกษุที่ไม่มีเหตุจำเป็นแล้วไปฉันภัตตาหารที่บ้านท่าน
โดยท่านไม่ได้นิมนต์ไว้ก่อน ถือว่าเป็นการประพฤติน่าไม่สมควร ต้องอาบัติ

การที่นักวิชาการบางคนกล่าวว่าจำนวนข้อสิกขาบทในแต่ละนิกายมีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากพิจารณาดูเพียงแค่ “จำนวนรวม” เท่านั้น ไม่ได้แยกพิจารณาเป็นส่วน ๆ ซึ่งหากมาพิจารณาดูในแต่ละส่วนจะพบว่าจำนวนสิกขาบทในหมวดอื่น ๆ ตรงกันทั้งหมด ยกเว้นในส่วนของหมวดปาจิตตีย์ต่างกัน 1-2 ข้อ และของหมวดเสขียวัตตรเท่านั้นที่ต่างกันมาก ดังจะแสดงดังตารางต่อไปนี้²⁰ (เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ จึงขอแยกหมวดเสขียวัตตรไว้ด้านล่าง)

หมวดสิกขาบทในปาฏิโมกข์	เถรวาท	มหาสังฆิกะ	มิ่งสาสะ	ธรรมคุปต์	สังฆัตถิกวาท	มูลสังฆัตถิกวาท
1. ปาราชิก	4	4	4	4	4	4
2. สังฆาทิเสส	13	13	13	13	13	13
3. อนินยต	2	2	2	2	2	2
4. นิสัคคิยปาจิตตีย์	30	30	30	30	30	30
5. ปาจิตตีย์	92	92	91	90	90	90
6. ปาฏิเทศนียะ	4	4	4	4	4	4
7. อธิกรณสมณะ	7	7	7	7	7	7
รวม	152	152	151	150	150	150
8. เสขียวัตตร	75	66	100	100	107	99
รวมทั้งหมด	227	218	251	250	257	249

²⁰ ผังเปรียบเทียบปาฏิโมกข์อ้างอิงจาก Hirakawa (2000: 17-65); “ตารางเทียบเคียงปาฏิโมกข์ของนิกายต่าง ๆ” ในภาคผนวกของพระไตรปิฎกบาลีฉบับแปลญี่ปุ่น เล่ม 5 (Nanden vol.5); Pachow (1955) แม้ว่า Hirakawa (2000) จะทำการวิจัยเปรียบเทียบด้วยข้อมูลที่มากที่สุด แต่ก็มีความเห็นไม่แตกต่างจากนักวิชาการอื่น ๆ

เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากตารางว่า ในสิกขาบท 7 หมวดแรก นอกจากหมวดปาจิตติย์แล้ว พระวินัยปิฎกทุกนิกายมีจำนวนสิกขาบทใน 6 หมวดที่เหลือเท่ากันหมด ส่วนหมวดปาจิตติย์ มีจำนวนสิกขาบทที่บางนิกายมีความต่างกันอยู่ 2 ข้อ คือ “ภิกษุเข้าไปสอนภิกษุณีผู้ไม่เป็นไข้ ณ สำนักของภิกษุณีสงฆ์ต้องอาบัติปาจิตติย์” และ “ภิกษุรู้อยู่ น้อมลามกที่เขาจะถวายสงฆ์ไปเพื่อส่วนบุคคลต้องอาบัติปาจิตติย์” โดย Hirakawa (2000: 44-48) นักวิชาการชาวญี่ปุ่น ได้วิเคราะห์ไว้อย่างชัดเจนว่า พระวินัยหมวดปาจิตติย์ที่มี 92 สิกขาบทเป็นรูปแบบดั้งเดิม

ความฟ้องตรงกันของสิกขาบททั้ง 7 หมวดดังกล่าวในพระวินัยของนิกายต่าง ๆ นั้นไม่เพียงแต่สอดคล้องกันเฉพาะจำนวนสิกขาบทเท่านั้น แม้เนื้อหาที่ตรงกันและลำดับข้อก็ตรงกันเป็นส่วนใหญ่ด้วย โดยเฉพาะหมวดปาราชิกและอนิยตนั้นมีลำดับข้อตรงกันหมดทุกนิกาย ส่วนหมวดสังฆาทิเสส แม้ว่าลำดับข้อของสิกขาบทที่ข้อ 12 และ 13 ในบางนิกายจะสลับที่กันอยู่บ้าง แต่ลำดับข้อของสิกขาบทที่ 1-11 ตรงกันหมดทุกนิกาย สำหรับหมวดนิสัสคคียปาจิตติย์ ปาฏิเทสนียะ อธิกรณสมถะ แม้จะมีสิกขาบทเรียงสลับข้อกันอยู่บ้างเล็กน้อย แต่เห็นได้อย่างชัดเจนว่าน่าจะมีที่มอดมาจากต้นแหล่งเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ในสิกขาบท 30 ข้อของหมวดนิสัสคคียปาจิตติย์ พระวินัยของนิกายธรรมคุปต์มีลำดับข้อตรงกับพระวินัยเถรวาท 24 ข้อ พระวินัยของนิกายมหาสังฆิกะมีลำดับข้อตรงกับพระวินัยเถรวาท 23 ข้อ ส่วนหมวดปาจิตติย์มีลำดับข้อที่ไม่ตรงกันมากที่สุด แต่ Hirakawa (2000: 37-49) ก็ได้ตรวจสอบอย่างละเอียดและพบว่าสิกขาบทในหมวดปาจิตติย์ของพระวินัยเถรวาทกับของพระวินัยนิกายธรรมคุปต์มีลำดับข้อตรงกัน 48 ข้อ และของนิกายสังฆพัตติกวาท กับคัมภีร์ปาฏิโมกข์ฉบับวิมุตติ (解脱戒经) มีลำดับข้อตรงกัน 63 ข้อ และ Hirakawa ได้สรุปว่าพระวินัยหมวดปาจิตติย์เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนการแบ่งนิกายครั้งแรก (หลังพุทธกาล 100 ปี) ส่วนความแตกต่างของหมวดเสขียวัตตรนั้น จะวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไป

5.2 เสนอด้วยตัวอักษรกับลักษณะที่เล็กน้อย

ปาฏิโมกข์หมวดเสขยวัตรของนิกายต่าง ๆ มีจำนวนลักษณะที่แตกต่างกันมาก แต่หากพิจารณาเสขยวัตรของนิกายธรรมคูปต์ที่มีเรื่องมารยาทในการปฏิบัติต่อพระเจดีย์ 26 ข้อแยกต่างหากแล้ว ก็พบว่าเนื้อหาที่เหลือของนิกายต่าง ๆ กลับมีหมวดหมู่คล้ายกันดังที่แสดงไว้ในตารางเปรียบเทียบจำนวนลักษณะที่ในหมวดเสขยวัตรของพระวินัยปิฎกนิกายต่าง ๆ (เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ จึงเพิ่มข้อมูลของคัมภีร์ปาฏิโมกข์นิกายสังฆพัตติกวาทเข้าไปในตารางด้วย)

หัวข้อมารยาท ในเสขยวัตร	เสขยวัตร	มหาสังคิกะ	ธรรมคูปต์	มิ่งสาสะกะ	สังพัตติกวาท	คัมภีร์ปาฏิโมกข์ ของสังพัตติกวาท	มูลสังพัตติกวาท
มารยาทการนุ่งห่ม	2	2	2	10	16	16	12
มารยาทการไปในละแวกบ้าน	24	21	25	40	41	45	26
มารยาทการขบฉัน	30	24	23	30	27	27	35
มารยาทการแสดงธรรม	16	16	20	16	19	21	22
มารยาทการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลาย	3	3	3	3	3	3	3
การไปบนต้นไม้ข้ามศีรษะคน	-	-	1	1	1	1	1
มารยาทเกี่ยวกับ พระเจดีย์และพระพุทธรูป	-	-	26	-	-	-	-
รวม	75	66	100	100	107	113	99

จะเห็นได้อย่างชัดเจนจากตารางข้างต้นว่าเสขยวัตรที่เป็นหัวข้อมารยาทเกี่ยวกับพระเจดีย์นั้นมิปรากฏเฉพาะแต่ในพระวินัยปิฎกของนิกายธรรมคูปต์เท่านั้น ไม่ได้พบอยู่ในพระวินัยของนิกายอื่นเลย จึงมีความเป็นไปได้มากกว่าเป็นหัวข้อที่ถูกเพิ่มเข้าภายหลัง

เมื่อถึงตรงนี้ จึงเกิดประเด็นปัญหาขึ้นว่า “ทั้ง ๆ ที่สิกขาบทในปาฏิโมกข์ 7 หมวดต้นของนิกายต่าง ๆ มีเนื้อหาตรงกันมาก แต่เหตุใดจึงมีเฉพาะหมวดเสขียวัตตรเท่านั้นที่มีเนื้อหาแตกต่างกันมากอย่างชัดเจนเช่นนี้” นอกจากนี้แล้ว ในชั้นธกะที่ 18 ของพระวินัยเถรวาท คือ วัตตักขันธกะ ว่าด้วยเรื่องวัตรปฏิบัติของภิกษุ ก็ได้มีการกล่าวถึงข้อควรปฏิบัติของภิกษุในกรณีต่าง ๆ เช่น ข้อควรปฏิบัติของภิกษุผู้จรมาริษษุผู้อยู่ในอาวาส ภิกษุผู้เดินทาง ภิกษุผู้เที่ยววิณฑบาต ข้อควรปฏิบัติในโรงฉัน ในเสนาสนะ ในวัจกุฎี (ห้องส้วม) เป็นต้น ซึ่งถ้าภิกษุไม่ปฏิบัติตามแล้วจะต้องอาบัติทุกกฏเหมือนกับหมวดเสขียวัตตร โดยเฉพาะในเรื่องข้อควรปฏิบัติในโรงฉันที่ปรากฏอยู่ในวัตตักขันธกะนั้น มีเนื้อหาแทบจะเหมือนกับเนื้อหาสิกขาบทหัวข้อมารยาทในการขบฉันในเสขียวัตตรทุกประการ เพราะเหตุใดสิกขาบทในหมวดเสขียวัตตรถึงเลือกเอาเฉพาะเนื้อหาส่วนนี้บรรจุไว้ในปาฏิโมกข์ แต่ไม่บรรจุเนื้อหาข้อควรปฏิบัติอื่น ๆ ซึ่งมีอีกมากมายเข้าไปด้วย

Hirakawa (2000: 58-59) ได้ให้ความเห็นว่า เนื่องจากเนื้อหาในหมวดเสขียวัตตรของพระวินัยนิกายต่าง ๆ มีหัวข้อหลักคล้ายคลึงกัน จึงเป็นไปได้ว่า เนื้อหาของเสขียวัตตรได้มีขึ้นแล้วในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งตั้งแต่ก่อนการแบ่งนิกาย และเมื่อพิจารณาจากลักษณะของสิกขาบทในเสขียวัตตรแล้ว ก็พบว่า ควรจะเป็นเพียงข้อควรปฏิบัติของภิกษุเท่านั้น ไม่ควรจะถูกยกขึ้นเป็นสิกขาบท ดังจะเห็นได้จากพระบัญญัติแต่ละข้อในหมวดเสขียวัตตรจะลงท้ายด้วยคำว่า “สิกขา ภรณียา” (แปลว่า “ภิกษุพึงทำความศึกษา” เช่น ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งเท้าสะเอวในละแวกบ้าน) ไม่ได้มีการระบุโทษเหมือนในสิกขาบทหมวดอื่น ๆ เช่น “ภิกษุกว่าเท็จทั้งที่รู้ต้องอาบัติปาจิตตีย์” และในความเป็นจริงแล้ว การกระทำผิดเสขียวัตตรจะเรียกว่า ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่จำเป็นต้องปลงอาบัติกับภิกษุอื่น เพียงแต่ตั้งเจตนาไว้ใจว่าภายหลังจะไม่กระทำอีกก็ถือว่าพ้นอาบัติแล้ว ดังนั้นการนำเอาข้อควรปฏิบัติที่แม้เมื่อกระทำผิดก็สามารถพ้นได้โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับภิกษุอื่น มาบรรจุลงในปาฏิโมกข์ซึ่งเป็นวินัยสำหรับร้อยรัดคณะสงฆ์ให้เป็นเอกภาพ จึงดูไม่ค่อยสมเหตุสมผล

และ Hirakawa ได้สรุปว่า คาดว่าในขณะที่ภิกษุเดินบิณฑบาตเข้าไปในละแวกบ้านได้ท่องเที่ยวทวนข้อควรปฏิบัติในการเข้าไปในละแวกบ้านพร้อมกับท่องเที่ยวทวนสิกขาบทในปาฏิโมกข์ไปด้วย และในยุคที่สงฆ์มีการแยกนิกายแล้ว (ตั้งแต่ 100 ปีหลังพุทธกาล) เมื่อได้มีการปรับแต่งรูปลักษณะของพระวินัยปิฎกให้กระชับรัดกุมขึ้น ข้อควรปฏิบัติในการเข้าไปในละแวกบ้านเหล่านี้ก็ได้ถูกปรับแต่งให้เป็นรูปลักษณะของสิกขาบทและถูกบรรจุเข้าในปาฏิโมกข์ด้วย

ผู้เขียนเห็นด้วยกับ Hirakawa ในประเด็นที่ว่า เสขิยวัตรเป็นข้อควรปฏิบัติในการเข้าไปในละแวกบ้านของภิกษุ²¹ แต่อย่างไรก็ตามบทสรุปของ Hirakawa ดังกล่าวข้างต้น ยังไม่สามารถตอบคำถาม 3 ข้อต่อไปนี้ได้ คือ

- ก. เมื่อพิจารณาจากลักษณะของพระบัญญัติแล้ว เสขิยวัตรไม่เหมาะสมที่จะถูกบรรจุเป็นสิกขาบทในปาฏิโมกข์ แล้วเหตุใดพระวินัยของทุกนิกายจึงได้บรรจุเสขิยวัตรลงในปาฏิโมกข์
- ข. ยิ่งกว่านั้น ทั้งที่ในชั้นธกะได้กล่าวถึงข้อควรปฏิบัติของภิกษุไว้มากมาย แต่เหตุใดพระวินัยของทุกนิกายจึงได้เลือกแต่เฉพาะเนื้อหาประเภทเดียวกันบรรจุลงในปาฏิโมกข์
- ค. ทั้งที่จำนวนหัวข้อสิกขาบทในปาฏิโมกข์ 7 หมวดอื่นในแต่ละนิกาย สอดคล้องตรงกันมาก แต่เหตุใดจึงมีเฉพาะหมวดเสขิยวัตรเท่านั้นที่มีจำนวนหัวข้อสิกขาบทของแต่ละนิกายแตกต่างกันมาก ทั้งที่ประเด็นเนื้อหาส่วนใหญ่ก็สอดคล้องตรงกัน

²¹ ถ้ามองหมวดหมู่สิกขาบทในเสขิยวัตรอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เราจะเห็นภาพเสขิยวัตรได้ชัดเจน คือ เริ่มจากมารยาทในการนุ่งห่มสบงจีวรให้เรียบร้อย จากนั้นก็เป็นมารยาทในการเข้าไปในละแวกบ้าน ญาติโยมถวายภัตตาหาร ก็ต้องมีมารยาทในการขบฉัน ฉันทสิริจกัเทศน์ จึงตามมาด้วยมารยาทในการแสดงธรรม และเมื่อเดินทางกลับก็เป็นมารยาทในการอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลาย ว่าห้ามปล่อยลงในของเขียว เช่น บนหญ้า และในน้ำ ซึ่งถ้าเป็นมารยาทในการขบถ่ายในวัดแล้ว จะเป็นมารยาทในการใช้ห้องส้วมแทน เป็นอันครบวงจรตั้งแต่การนุ่งห่มสบงจีวรเตรียมออกจากวัด เดินทางเข้าบ้าน ฉันทเทศน์ จนกลับวัด

ผู้เขียนคิดว่าคำตอบของประเด็นปัญหาเหล่านี้อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่าง
เสขียวัตรกับสิกขาบทเล็กน้อย

ในพระวินัยเถรวาท ปัญจสติกขันธกะ ว่าด้วยเรื่องการทำสังคายนาครั้งที่ 1
กล่าวว่า หลังจากทำสังคายนาเสร็จ พระอานนท์ได้กล่าวกับภิกษุผู้เถระทั้งหลายว่า
ดังนี้

“ท่านผู้เจริญ ในเวลาปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคตรัสสอนดังนี้ว่า อานนท์
เมื่อเราล่วงไปสงฆ์หวังอยู่ก็พึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้”²²

ถ้อยพระดำรัสของพระพุทธเจ้านี้ตรงกันกับพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระ
อานนท์ในมหาปรินิพพานสูตร²³ และพุทธธานุญาติให้สงฆ์เพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้
นี้มีบันทึกไว้ในพระวินัยปิฎกหินยานของทุกนิกาย²⁴

บทสนทนาของพระเถระกับพระอานนท์และความเห็นของพระเถระทั้งหลาย
เกี่ยวกับเรื่องสิกขาบทเล็กน้อยนี้ได้ถูกบันทึกไว้ดังนี้

ภิกษุผู้เถระทั้งหลายถามว่า “ท่านอานนท์ ท่านทูลถามพระผู้มี
พระภาคหรือว่า ‘พระพุทธเจ้าข้า สิกขาบทข้อไหนที่จัดว่าเป็นสิกขาบท
เล็กน้อย’”

²² Bhagavā maṃ bhante parinibbānakāle evam āha : ākaṅkhamāno Ānanda
saṃgho maṃ’ accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni
samūhaneyyā ’ti. (Vin II: 287³⁰⁻³²)

²³ DN II: 154¹⁵⁻¹⁶ และเนื้อความเดียวกันนี้ยังพบในคัมภีร์ “มิลินทปัญหา” 5 แห่ง (Mil:
142^{17-18, 24-26}, 143^{1-3, 10-12, 26-28}) แต่ในมิลินทปัญหาใช้คำว่า samūhanatu แทนคำว่า
samūhantu

²⁴ พระวินัยนิกายมหิงสาสะกะ T22: 191b³⁻⁴; พระวินัยนิกายธรรมคูปต์ T22: 967b¹¹⁻¹³;
พระวินัยนิกายสัพพัตติกาวาท T23: 449b¹³⁻¹⁴; พระวินัยนิกายมูลสัพพัตติกาวาท
T24: 405b³⁻⁵; พระวินัยสายนิกายมหาสังฆิกะ T22: 492c⁶⁻⁷

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “ท่านผู้เจริญ กระผมไม่ได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคว่า ‘พระพุทธเจ้าข้า ลิกขาบทข้อไหน ที่จัดว่าเป็น ลิกขาบทเล็กน้อย’”

ภิกษุผู้เถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ยกเว้นปาราชิก 4 ลิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นลิกขาบทเล็กน้อย”

ภิกษุผู้เถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ยกเว้นปาราชิก 4 ลิกขาบท สังฆาทิเสส 13 ลิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นลิกขาบทเล็กน้อย”

ภิกษุผู้เถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ยกเว้นปาราชิก 4 ลิกขาบท สังฆาทิเสส 13 ลิกขาบท อนิยต 2 ลิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นลิกขาบท เล็กน้อย”

ภิกษุผู้เถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ยกเว้นปาราชิก 4 ลิกขาบท สังฆาทิเสส 13 ลิกขาบท อนิยต 2 ลิกขาบท นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30 ลิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นลิกขาบทเล็กน้อย”

ภิกษุผู้เถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ยกเว้นปาราชิก 4 ลิกขาบท สังฆาทิเสส 13 ลิกขาบท อนิยต 2 ลิกขาบท นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30 ลิกขาบท ปาจิตตีย์ 92 ลิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นลิกขาบทเล็กน้อย”

ภิกษุผู้เถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า “ยกเว้นปาราชิก 4 ลิกขาบท สังฆาทิเสส 13 ลิกขาบท อนิยต 2 ลิกขาบท นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30 ลิกขาบท ปาจิตตีย์ 92 ลิกขาบท ปาฏิเทสนียะ 4 ลิกขาบท ที่เหลือ จัดเป็นลิกขาบทเล็กน้อย”²⁵

²⁵ pucchi pana tvam āvuso Ānanda bhagavantam : katamāni pana bhante khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti. na kho ’ham bhante bhagavantam pucchim : katamāni pana bhante khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti.

(ต่อหน้าถัดไป)

จะเห็นได้ว่าพระเถระทั้งหลายมีความเห็นเรื่องสิกขาบทเล็กน้อยไม่ตรงกัน พระมหากัสสปะ ประธานในการสังคายนาจึงเสนอญัตติต่อที่ประชุมสงฆ์ ดังนี้

ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่รู้จักกันในหมู่ คฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่า “สิ่งนี้ควรแก่พวกพระสมณะเชื้อสาย ศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าพวกเราจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย ก็จะมีผู้กล่าวว่า “พระสมณะโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่พวกสาวกช่วงกาลแห่งควันไฟ สาวกพวกนี้ ศึกษาสิกขาบทอยู่ตลอดเวลาที่พระศาสดาของตนยังมีชีวิตอยู่ พอพระศาสดา ของพวกเธอปรินิพพานไปแล้ว บัดนี้พวกเธอก็ไม่ศึกษาสิกขาบท” ถ้าสงฆ์พร้อม เปรียงกันแล้วก็ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ได้ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ ทรงบัญญัติไว้ พึงสมาทานประพฤติดังตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ท่านรูป ใดเห็นด้วยกับการไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรง

เชิงอรรถ 25 (ต่อ)

ekacce therā evam āhaṃsu : cattāri pārājikāni ṭhapetvā avasesāni khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti. ekacce therā evam āhaṃsu : cattāri pārājikāni ṭhapetvā terasa saṃghādisese ṭhapetvā avasesāni khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti : ekacce therā evam āhaṃsu : cattāri pārājikāni ṭhapetvā terasa saṃghādisese ṭhapetvā dve aniyate ṭhapetvā avasesāni khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti. ekacce therā evam āhaṃsu : cattāri pārājikāni ṭh. terasa saṃghādisese ṭh. dve aniyate ṭh. tiṃsa nissaggiye pācittiye ṭh. avasesāni khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti. ekacce therā evam āhaṃsu : cattāri pārājikāni ṭh. terasa saṃghādisese ṭh. dve aniyate ṭh. tiṃsa nissaggiye pācittiye ṭh. dvenavutiṃ pācittiye ṭh. avasesāni khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti. ekacce therā evam āhaṃsu : cattāri pārājikāni ṭh. terasa saṃghādisese ṭh. dve aniyate ṭh. tiṃsa nissaggiye pācittiye ṭh. dvenavutiṃ pācittiye ṭh. cattāri pāṭidesaniye ṭh. avasesāni khuddānukhuddakāni sikkhāpadānīti. (Vin II: 287³²- 288¹⁵)

บัญญัติไว้ สมานประพจน์ตามลักษณะที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ท่านรูปนั้น
เพียงหนึ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นเพียงทักท้วง²⁶

และญาติของพระมหากัสสปะได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์เป็น
เอกฉันท์ สำหรับในเรื่องนี้มีความจริงอยู่ 2 ประการที่ควรพิจารณา คือ

- ก. พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตว่า หากสงฆ์หวังอยู่ก็พึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้
- ข. แม้พระเถระจะมีความเห็นไม่ตรงกันว่าสิกขาบทใดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย แต่
พระเถระทุกกลุ่มก็มีความเห็นตรงกันว่า เสขยวัตรเป็นสิกขาบทเล็กน้อย^{27, 28}

เนื่องจากที่ประชุมสงฆ์ทั้ง 500 รูปเมื่อครั้งสังคายนาครั้งที่ 1 รับรองญาติที่
พระมหากัสสปะเสนอ คณะสงฆ์โดยรวมจึงถือปฏิบัติตามนั้น แต่คณะสงฆ์เองก็ทราบ
ความจริง 2 ประการข้างต้นด้วย ดังนั้นเมื่อเวลาผ่านไป ในบางท้องถิ่นมีเหตุจำเป็น
จึงได้มีการปรับสิกขาบทหมวดเสขยวัตรขึ้น ดังจะเห็นได้จากในตารางว่า จำนวน
สิกขาบทหมวดเสขยวัตรของพระวินัยปิฎกนิกายลัทธิพัสตติกาท กับในคัมภีร์ปาฏิโมกข์

²⁶ Vin IV: 288¹⁵⁻³⁵

²⁷ ความเห็นของพระเถระทุกกลุ่มตรงกันว่า อธิกรณสมณะก็เป็นสิกขาบทเล็กน้อยเหมือน
เสขยวัตร แต่อธิกรณสมณะเป็นวิธีในการระงับอธิกรณในหมู่สงฆ์มากกว่าเป็นสิกขาบท
โดยตรง ดังนั้นสิกขาบทเล็กน้อยที่พระเถระทุกกลุ่มเห็นตรงกันหมดก็คือ เสขยวัตร

²⁸ ในคัมภีร์มีลทินปัญหาที่เช่นกัน พระยามิลินท์ได้ถามพระนาคเสนว่า อะไรคือสิกขาบท
เล็กน้อย พระนาคเสนตอบว่า

“ดูก่อนมหาราชา ทุกกฎคือ สิกขาบทเล็กน้อย พุทฺธาสิต คือ สิกขาบทเล็ก
น้อย อาบัติทั้งสองเหล่านี้ คือ สิกขาบทเล็กน้อย” (Mil: 144⁴⁻⁶)

สิกขาบทในหมวดเสขยวัตรนั้น หากทำผิดแล้วจะต้องอาบัติทุกกฎหรือพุทฺธาสิต
ดังนั้นเสขยวัตรจึงถูกกล่าวถึงว่าเป็นสิกขาบทเล็กน้อยในคัมภีร์มีลทินปัญหาด้วย

ของนิกายเดียวกัน ก็ยังมีจำนวนข้อไม่เท่ากัน แสดงว่ามีการปรับเปลี่ยนตามความจำเป็นของพื้นที่ ในขณะที่ไม่มีใครกล้าแก้ไขเปลี่ยนแปลงลักษณะทหมวดอื่น ๆ เพราะไม่แน่ใจว่าเป็นลักษณะที่เล็กน้อยหรือไม่

กล่าวโดยสรุปคือ ในครั้งพุทธกาล พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาใหม่ที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงถูกจับตาดูจากสังคม และถูกจ้องจับผิดโจมตีจากนักบวชศาสนาอื่นเป็นอย่างมาก ดังปรากฏมีหลักฐานหลายแห่งในพระไตรปิฎก ดังนั้นเพื่อรักษาภาพลักษณ์ที่ดีของคณะสงฆ์ ในบรรดาวัตรปฏิบัติของภิกษุที่มีอยู่จำนวนมาก วัตรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเข้าไปในละแวกบ้านสัมผัสกับประชาชนจึงถูกเลือกขึ้นมาบรรจุลงในปาฏิโมกข์ให้สงฆ์สวดทบทวนทุกกึ่งเดือนตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ทำให้เสขียวัตตรของพระวินัยนิกายต่าง ๆ มีประเด็นหลักสอดคล้องกันเพราะมีที่มาจากต้นแหล่งเดียวกันนั่นเอง แต่หลังพุทธกาลเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ความจำเป็นในการปรับแก้เสขียวัตตรเกิดขึ้น ประกอบกับคณะสงฆ์ทราบดีว่าเสขียวัตตรเป็นลักษณะที่เล็กน้อย และพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์เพิกถอนลักษณะที่เล็กน้อยได้ จึงมีการปรับแก้ลักษณะทหมวดเสขียวัตตรบ้าง เป็นที่มาของความแตกต่างกันของลักษณะทหมวดเสขียวัตตรในพระวินัยนิกายต่าง ๆ ที่ตกทอดถึงปัจจุบัน

ดังนั้นการที่เสขียวัตตรของนิกายต่าง ๆ มีจำนวนลักษณะที่ต่างกัน จึงไม่ได้เป็นเหตุผลว่า พระวินัยเกิดขึ้นในยุคหลังพุทธกาล

6. การเกิดขึ้นของปาฏิโมกข์

การเกิดขึ้นของปาฏิโมกข์อาจแบ่งใหญ่ ๆ ได้ 2 ทฤษฎีคือ

- ก. ทฤษฎีว่าคณะสงฆ์หลังพุทธกาลเป็นผู้ทยอยบัญญัติปาฏิโมกข์ขึ้น
- ข. ทฤษฎีว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติปาฏิโมกข์ขึ้น

ในหัวข้อนี้จะทำการวิเคราะห์ตรวจสอบทั้ง 2 ทฤษฎีดังกล่าว

6.1 ตรวจสอบทฤษฎีคณะสงฆ์หลังพุทธกาลเป็นผู้บัญญัติปาฏิโมกข์

นักวิชาการที่เชื่อถือทฤษฎีนี้มีเหตุผลหลัก 4 ประการ คือ

6.1.1 ลิกขาบทในปาฏิโมกข์ของพระวินัยนิกายต่าง ๆ มีจำนวนไม่เท่ากัน

6.1.2 มีคำว่า “ลิกขาบทเกิน 150” ในพระไตรปิฎก

6.1.3 เนื้อหาในปาฏิโมกข์ไม่เหมาะสมกับความยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า

6.1.4 ความคล้ายคลึงกันของพระวินัยนิกายต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นผลของการรับอิทธิพลซึ่งกันและกันของคณะสงฆ์ในยุคหลังพุทธกาล
ต่อไปจะได้ตรวจสอบเหตุผลข้างต้นทั้ง 4 ข้อ

6.1.1 ลิกขาบทในปาฏิโมกข์ของพระวินัยนิกายต่าง ๆ มีจำนวนไม่เท่ากัน

ข้อนี้นับเป็นเหตุผลหลักของผู้ที่ยืนยันว่าปาฏิโมกข์เกิดขึ้นหลังพุทธกาล เพราะถ้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติลิกขาบทในปาฏิโมกข์ และในการสังคายนาครั้งที่ 1 คณะสงฆ์ก็มีมติว่าจะไม่เพิกถอนลิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ปาฏิโมกข์ของทุกนิกายก็ควรจะเหมือนกัน แต่นักวิชาการทั้งตะวันออกและตะวันตกที่มีทัศนะเช่นนี้มาตลอด 100 กว่าปีที่ผ่านมาได้มองข้ามประเด็นสำคัญยิ่งไป 2 ประการ คือ

ก. มองจำนวนลิกขาบทในปาฏิโมกข์แบบเหมารวม ไม่ได้แยกพิจารณาลิกขาบทหมวดเสขิยวัตรออกจากลิกขาบทหมวดอื่น จึงมองไม่เห็นว่แท้จริงแล้วจำนวนลิกขาบทในพระวินัยของนิกายต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันมากนั้น เป็นเฉพาะหมวดเสขิยวัตรเท่านั้น ในขณะที่หมวดอื่นที่เหลือแทบจะเหมือนกันทั้งหมด

ข. ไม่ได้เฉลียวใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างลิกขาบทเล็กน้อยกับเสขิยวัตร

ซึ่งเรื่องนี้ได้วิเคราะห์แสดงไว้อย่างชัดเจนแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา

6.1.2 มีคำว่า “สิกขาบทเกิน 150” ในพระไตรปิฎกบาลี

ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต วัชชีปุตตสูตร กล่าวว่ สมัยหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิกขาบทเกิน 150 นี้ ย่อมมาสู่ อุทเทส (คือสวดในท่ามกลางสงฆ์ทุกกึ่งเดือน) ข้าพระพุทธเจ้าไม่ อาจศึกษา (คือปฏิบัติรักษา) ในสิกขาบทมากนักได้ พระเจ้าข้า”²⁹

และต้องการจะลาสิกขา จากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำให้ศึกษา ในสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา จะทำให้ละ ระคะ โทสะ โมหะได้

คำว่า “สิกขาบทเกิน 150” (sādhikaṃ diyaddhasikkhā padasataṃ) นี้มีปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต “ทุติยเสขสูตร (AN I: 231¹⁸)” “ตติยเสขสูตร (AN I: 232³³)” “จตุตถเสขสูตร (AN I: 234¹¹)” ด้วย และพระสูตรฉบับแปลจีนที่ตรงกับ 4 พระสูตรนี้ก็ปรากฏ อยู่ในคัมภีร์สังยุตตามของพระไตรปิฎกจีน³⁰ แต่ในพระสูตรแปลจีน เหล่านั้นแทนที่จะเป็นคำว่า “สิกขาบทเกิน 150” กลับบันทึกเป็น

²⁹ Sādhikaṃ idaṃ bhante diyaddhasikkhāpadasataṃ anvaḍḍhamāsaṃ uddesaṃ āgacchati nāhaṃ bhante ettha sakkomi sikkhituṃ ti. (AN I: 230¹⁷⁻¹⁹)

³⁰ วัชชีปุตตสูตร T2: 212c ตำแหน่งที่ระบุจำนวนสิกขาบทอยู่ที่บรรทัดที่ 11 (Hirakawa 2000: 74 เซึ่งวรรค 4) บอกว่าอยู่ที่ T2: 210c แต่จริง ๆ นั้นเป็นตำแหน่งของ ทุติยเสขสูตร ควรแก้ไข)

ทุติยเสขสูตร T2: 210c ตำแหน่งที่ระบุจำนวนสิกขาบทอยู่ที่บรรทัดที่ 14-15

จตุตถเสขสูตร T2: 210b ตำแหน่งที่ระบุจำนวนสิกขาบทอยู่ที่บรรทัดที่ 14-15

ตติยเสขสูตร อยู่ที่ T2: 210b แต่ในพระสูตรนี้ไม่ได้ระบุจำนวนสิกขาบทโดยตรง กล่าวไว้แต่เพียงว่ามีเนื้อความเหมือนที่กล่าวไว้ข้างบน (คล้าย ๆ ๒๒ ในบาลี)

“ลิกขาบทเกิน 250” ซึ่ง Hirakawa (2000: 67) ได้ตรวจสอบและยืนยันว่า จำนวนลิกขาบทเกิน 250 นี้มากเกินไป เนื้อหาของฉบับบาลีเก่าแก่ถูกต้องกว่า นอกจากนี้คำว่า “ลิกขาบทเกิน 150” นี้ ยังมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาวิภาษา (T27: 238a)³¹ และคัมภีร์โยคอาจารย์ภูมิ (T30: 772c)

ลิกขาบทในปาฏิโมกข์มีกว่า 200 ข้อ แต่ทำไมในพระสูตรตรงนี้จึงกล่าวว่ามีเพียงเกิน 150 ข้อ ซึ่งมีทางเป็นไปได้ 3 อย่าง คือ

- ก. ในขณะที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงธรรมพระสูตรนี้ พระวินัยเพ็งมีจำนวนลิกขาบทเพียง 150 เศษ
- ข. คำว่า “สาธิก” (เกิน) ในคำว่า “ลิกขาบทเกิน 150” นี้รวมเอาลิกขาบทหมวดเสขียวัตรไว้ด้วย³²
- ค. ในคราวสังคายนาครั้งที่ 1 ลิกขาบทที่พระพุทธรูปเจ้าทรงบัญญัติเพ็งมีเพียง 150 เศษ

ผู้เขียนคิดว่า สมมุติฐานข้อ ก. และข้อ ข. มีโอกาสถูกต้องทั้งคู่ แต่ข้อ ค. ผิด และขอเสนอหลักฐานอื่น ๆ เพิ่มเติม ดังนี้

- A. ลิกขาบทแต่ละหัวข้อในเสขียวัตรแสดงด้วยคำว่า “ลิกขาภรณียา แปลว่า ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า” ไม่ได้มีการกล่าวถึงการลงโทษใด ๆ เหมือนกับการละเมิดลิกขาบทหมวดอื่น ๆ

³¹ ในพระไตรปิฎกจีนฉบับไทโซใช้คำว่า “ลิกขาบทกว่า 250” เนื่องจากพระไตรปิฎกจีนฉบับไทโซจัดทำขึ้นโดยนำข้อความตอนนีมาจากพระไตรปิฎกจีนฉบับเกาหลี แต่เนื้อหาตอนนีในพระไตรปิฎกจีนฉบับราชวงศ์ซ่ง, ฉบับราชวงศ์หยวน และฉบับราชวงศ์หมิงล้วนแต่ใช้คำว่า “ลิกขาบทกว่า 150” เป็นไปได้ว่าเนื้อหาในพระไตรปิฎกจีนฉบับเกาหลี เกิดความคลาดเคลื่อนในระหว่างการจารจารึก

³² คำอธิบายนี้เสนอโดย Pachow (1955: 9-10) โดยยกตัวอย่างเรื่องกิริยามารยาทที่ถูกอธิบายไว้ในเสขียวัตร มีตรงกันกับที่มีกล่าวถึงกระจายกันอยู่ในพระสูตร ซึ่งหากเสขียวัตรถูกบัญญัติขึ้นในภายหลัง ก็จะไม่สามารถอธิบายถึงข้อเท็จจริงเหล่านี้ได้

- B. แม้ว่า จะละเมิดสิกขาบทหมวดเสขียวัตตรก็มีเพียงบทลงโทษแบบเบา โดยเรียกว่า “ทุกกฏ” หรือ “ทุพภาสิต” แต่ตั้งใจว่า “ต่อจากนี้ไป จะไม่ทำอีก” ก็ถือว่าพ้นโทษ³³ ไม่มีการลงโทษหรือปรับอาบัติ เช่นสิกขาบทอื่น ๆ ภิกษุวัชชีบุตรจึงไม่มีความจำเป็นจะต้องกังวลกับสิกขาบทหมวดเสขียวัตตรถึงขนาดจะลาสิกขา
- C. สิกขาบทในหมวดอื่น ๆ เช่น ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคีย-ปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ มีจำนวนสิกขาบทที่ชัดเจน แต่สิกขาบทที่เป็นมารยาทในด้านต่าง ๆ ของภิกษุ ซึ่งเมื่อทำผิดแล้วต้องอาบัติทุกกฏหรือทุพภาสิต นอกจากที่ปรากฏในหมวดเสขียวัตตรแล้วยังมีปรากฏในชั้นระกาะอีกเป็นจำนวนมากมานับพันข้อ ดังนั้นหากจะกังวลด้วยสิกขาบทในเสขียวัตตรแล้ว จำนวนสิกขาบทที่ควรกังวลก็จะไม่ใช่ 227 ข้อ แต่เป็นพันข้อ

การบันทึกไว้เพียงว่า “สิกขาบทเกิน 150” โดยไม่ได้ระบุเป็นตัวเลขที่ชัดเจนลงไป อาจเป็นเพราะบทเสขียวัตตรถูกแยกออกมาเป็นสิกขาบทส่วนที่ถูกละเข้าไปในส่วนที่เรียกว่า “เกิน” เนื่องจากเสขียวัตตรมีลักษณะการบัญญัติที่แตกต่างไปจากสิกขาบทอื่น ๆ เพราะฉะนั้นการมีข้อความ “สิกขาบทเกิน 150” ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงไม่ได้เป็นหลักฐานว่า ในขณะที่สังคายนาครั้งที่ 1 สิกขาบทเพียงมีจำนวน 150 เศษ แล้ว

³³ แม้ว่า อธิกรณสมณะจะมีระดับเป็นโทษเบาเช่นเดียวกับเสขียวัตตร แต่อธิกรณสมณะเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ในการตัดสิ้นความเมื่อเกิดการวิวาทในหมู่สงฆ์ จึงมีความสำคัญในการรักษาความสามัคคีในหมู่สงฆ์ มากกว่าเป็นข้อปฏิบัติที่พระภิกษุแต่ละรูปถือปฏิบัติเป็นเรื่องเฉพาะตัว ในพระวินัยเถรวาท หากตัดเสขียวัตตรออก ก็จะมีสิกขาบทเหลืออยู่ 152 ข้อ ถ้าหากตัดอธิกรณสมณะออกอีก ก็จะเหลือ 145 ข้อ ซึ่งเป็นไปได้ว่า เพราะด้วยลักษณะพิเศษของอธิกรณสมณะนี้เอง ทำให้ในพระสูตรจึงใช้การกล่าวแบบกว้าง ๆ โดยรวมเอาเสขียวัตตรเข้าไปด้วยและนับจำนวนสิกขาบทว่ามี “สิกขาบทเกิน 150”

คณะสงฆ์ยุคหลังพุทธกาลเป็นผู้ทยอยบัญญัติสิกขาบทเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด

6.1.3 เนื้อหาในปาฏิโมกข์ไม่เหมาะสมกับความยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า

ประเด็นนี้ถูกหยิบยกขึ้นมาโดย Watsuji Tetsuro นักวิชาการชาวญี่ปุ่น โดยให้เหตุผลว่า เสขียวัตรเป็นเพียงส่วนรายละเอียดปลีกย่อย ไม่น่าจะใช้สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นโดยพระองค์เอง เพราะถือเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่มีความจำเป็นถึงขนาดที่จะต้องตั้งเป็นกฎโดยพระพุทธเจ้า นอกจากนี้คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลน่าจะมีความมั่นคงเข้มแข็ง เพราะมาบวชด้วยศรัทธา มีความตั้งใจดีในการฝึกฝนอบรมตนเองอยู่แล้ว ไม่น่าจะต้องมีการตั้งสิกขาบทเล็กน้อยเหล่านี้มาควบคุมดูแล โดยกฎที่ยิบย่อยเหล่านี้น่าจะเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อดูแลคณะสงฆ์ที่มีสภาพอ่อนแอมากกว่า จึงไม่น่าเชื่อว่า คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล จะมีสภาพความเป็นอยู่โดยมีเสขียวัตรหรือปาจิตตีย์เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน³⁴

แต่ในความเป็นจริง ในสมัยพุทธกาล คณะสงฆ์ในพระพุทธานุศาสนานี้ที่จับตามองของสังคมในฐานะที่เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่และมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังนั้น เพื่อป้องกันภาพลักษณ์ในทางลบเมื่อพระภิกษุต้องออกไปกิจธุระนอกวัด การสำรวมกิริยามารยาทจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึง ในส่วนของสิกขาบทที่บัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันกามกำเริบก็เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงที่ดังดังตัดสินออกไปไม่หมด

³⁴ Watsuji (1970: 56-57)

นอกจากนี้ ในประเด็นที่ว่า พระภิกษุในสมัยพุทธกาลล้วนมาบวชด้วยศรัทธา มีความตั้งใจดีในการฝึกฝนอบรมตนเองอยู่แล้ว แต่ในความเป็นจริง จิตใจของมนุษย์มีการแปรเปลี่ยนได้ง่าย ถึงแม้ว่าจะมีความตั้งใจมั่นในตอนแรก ก็เชื่อว่าจะสามารถระคับระคองตนเองให้ประพฤติตนได้อย่างถูกต้องดังงามไปได้จนถึงวาระสุดท้าย ด้วยเพราะไม่รู้ว่าจะกระทำความผิดหรือพ่ายแพ้แก่กิเลสไปเมื่อใด ซึ่งมีตัวอย่างของพระภิกษุผู้ละเมิดสิกขาบทปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกมีใช้น้อย ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่เกิดกรณีพระภิกษุประพฤติตนไม่เหมาะสม พระพุทธองค์ก็ได้มองข้ามความผิดพลาดนั้น จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ แล้วกำหนดสิกขาบทและข้อควรระวัง แนะนำเหล่าพระภิกษุสาวกด้วยความเมตตา สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในการปกครองสงฆ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งสิ้น

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าประเด็นที่ Watsuji ยกขึ้นมานี้ เป็นการตัดสินจากมุมมองที่เป็นอุดมคติมาก โดยไม่ได้พิจารณาไปตามความเป็นจริงของโลก

6.1.4 ความสอดคล้องตรงกันของปาฏิโมกข์ของนิกายต่าง ๆ เกิดจากอิทธิพลซึ่งกันและกัน

กลุ่มนักวิชาการที่ยืนยันว่าคณะสงฆ์หลังพุทธกาลเป็นผู้ทยอยบัญญัติปาฏิโมกข์ขึ้น ประสบบัญญาใหญ่ประการหนึ่งที่ตอบยากคือ ถ้าหากคณะสงฆ์กลุ่มนิกายต่าง ๆ หลังพุทธกาล เป็นผู้ทยอยบัญญัติสิกขาบทขึ้นแล้ว ทำไมสิกขาบทในปาฏิโมกข์ของนิกายต่าง ๆ จึงมีความสอดคล้องตรงกันมาก นักวิชาการเหล่านี้จึงแก้ไขโดยให้เหตุผลว่า เกิดจากการรับอิทธิพลซึ่งกันและกันของคณะสงฆ์ในนิกายต่าง ๆ

Hirakawa ได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของเรื่องนี้ไว้ว่าถ้าหากพระวินัยปิฎกทั้งหมด เป็นสิ่งที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นจากอิทธิพลระหว่างกันของคณะสงฆ์ที่บัญญัติสิกขาบทขึ้นในภายหลัง ย่อมเป็นไปได้ที่จะมีเพียงบทเสขียวัตตรที่ไม่สอดคล้องกันในทุกนิกาย ถ้าหากมีการรับอิทธิพลซึ่งกันและกันของแต่ละนิกายจริง เสขียวัตตรของนิกายต่าง ๆ ก็ควรจะสอดคล้องกันเหมือนกับสิกขาบทในหมวดอื่น ๆ เช่น ปาจิตตีย์ ด้วยหรือในทางกลับกัน หากไม่มีความสอดคล้องกันแล้ว หมวดปาจิตตีย์ซึ่งมีจำนวนสิกขาบทมากกว่าหมวดเสขียวัตตรอีก ก็ควรมีจำนวนสิกขาบทที่ไม่สอดคล้องกันในระดับเดียวกันหรือมากกว่าหมวดเสขียวัตตร³⁵

ประเด็นที่ Hirakawa ยกขึ้นมานี้มีเหตุผลน่าเชื่อถือ³⁶ เพราะเนื้อหาสิกขาบทในปาฏิโมกข์ของนิกายต่าง ๆ มีความสอดคล้องตรงกันเป็นอย่างมากเกินกว่าที่จะกล่าวได้ว่า เป็นผลมาจากอิทธิพลระหว่างกันของคณะสงฆ์ที่บัญญัติสิกขาบทขึ้นในภายหลัง

แม้หมวดเสขียวัตตรจะเป็นสิกขาบทมาแต่ดั้งเดิมเช่นเดียวกับสิกขาบทหมวดอื่น ๆ แต่ก็ยังเป็นสิกขาบทเล็กน้อยที่สงฆ์สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความจำเป็นตามพุทธานุญาตที่ทรงให้ไว้ หากทำความเข้าใจ

³⁵ Hirakawa (2000: 65-66)

もし部派が分裂した後で諸部派の間の相互影響のもとに戒經全体が漸次に成立したものであれば、衆学法のみがこのような不一致を示すはずはない。... 部派分裂以後に、諸部派間に相互影響があったとすれば、衆学法も他の波逸提法等と同様に条文の一致があつてよいはずであるし、逆に一致が得られないとすれば、衆学法と同じぐらいの数を持つ波逸提法は、もっと不一致を示すべきであろう。

³⁶ แต่ทว่า Hirakawa ได้สรุปในท้ายสุดว่า ภายหลังมีการแบ่งนิกายแล้ว แต่ละนิกายต่างก็ปรับเปลี่ยนเนื้อหาต้นเค้าดั้งเดิมของหมวดเสขียวัตตรให้เป็นสิกขาบทเป็นข้อ ๆ ส่วนสิกขาบทในหมวดอื่นได้เกิดขึ้นเรียบริ้อยมาตั้งแต่ก่อนการแบ่งนิกาย

เข้าใจเรื่องเสขียวัตตรเช่นนี้แล้วจะทำให้สามารถตอบประเด็นปัญหาเรื่อง ความสอดคล้องกันของหัวข้อย่อยของหมวดเสขียวัตตรในพระวินัยของ นิกายต่าง ๆ ได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถตอบคำถามเรื่องความ แตกต่างกันของจำนวนหัวข้อสิกขาบทในหมวดเสขียวัตตรในแต่ละนิกาย ได้ด้วย ซึ่งเรื่องนี้ก็ได้วิเคราะห์ไปแล้วในหัวข้อที่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้อง กล่าวซ้ำอีกในที่นี้

เมื่อได้ทำการตรวจสอบหลักฐานและเหตุผลของทฤษฎีคณะสงฆ์ หลังพุทธกาลเป็นผู้ทยอยบัญญัติสิกขาบทขึ้น พบว่า เหตุผลทั้ง 4 ประการดังกล่าวมีจุดอ่อนและข้อขัดแย้งในตัวเองจำนวนมาก ไม่น่า เชื่อถือ

6.2 ตรวจสอบทฤษฎีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติปาฏิโมกข์

เหตุผลสนับสนุนทฤษฎีนี้มี 4 ประการ ดังนี้

6.2.1 ความสอดคล้องตรงกันของเนื้อหาสิกขาบทในปาฏิโมกข์ของนิกายต่าง ๆ มีมากเกินกว่าที่จะเป็นเพราะการรับอิทธิพลระหว่างกันของ คณะสงฆ์ที่บัญญัติสิกขาบทขึ้นในภายหลัง

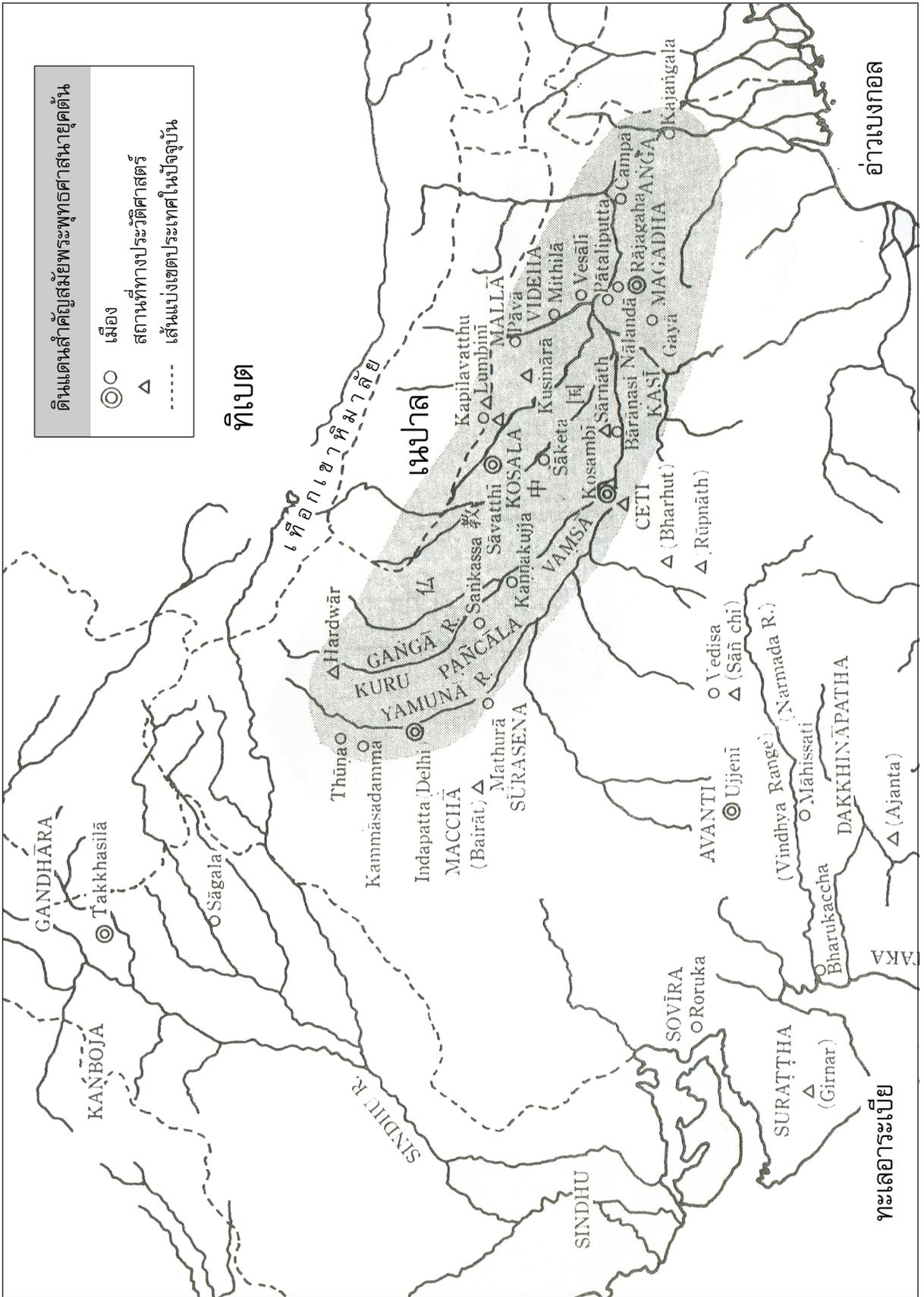
แต่หลักฐานบ่งชี้ให้เห็นว่า สิกขาบทของทุกนิกาย เกิดมาจาก แหล่งเดียวกัน กล่าวคือ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติ

ในครั้งพุทธกาลคณะสงฆ์มีจำนวนมากและขยายตัวอย่าง รวดเร็ว โดยเพียงในปีแรก คณะสงฆ์ได้เติบโตขึ้นจนมีจำนวนมากกว่า 1,250 รูป³⁷ และหลังจากนั้นคณะสงฆ์ยังคงเติบโตใหญ่ขึ้นอย่างต่อเนื่อง

³⁷ ปัญจวัคคีย์ทั้งห้า ยสกุमारกับสหาย 55 คน ภททวัคคีย์ 30 คน ชฎิล 3 พี่น้องกับ บริวารอีก 1,000 คน พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ กับบริวารของสัจจชัยปริพาชก อีก 250 คน เป็นต้น

ตลอดจนพื้นที่ที่คณะสงฆ์แผ่ไปถึงก็มีบริเวณกว้างขวาง โดย Mayeda (1964)³⁸ ได้ทำการรวบรวมสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับและทรงแสดงธรรมที่มีบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก แล้วระบุตำแหน่งลงในแผนที่อินเดีย พบว่าดินแดนที่พระพุทธองค์เสด็จไปถึงซึ่งอาจถือเป็นมัชฌิมประเทศในทางพระพุทธศาสนานั้น มีขนาดกว้างใหญ่กว่าประเทศไทยเสียอีก ดังปรากฏในแผนที่ด้านล่าง

³⁸ Mayeda (1964) บรรพที่ 1 บทที่ 2 หัวข้อที่ 2

ภายหลังพุทธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไปกว้างขวางขึ้นอีก โดยเมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ 2 คณะสงฆ์มีรากฐานมั่นคงแผ่ขยายไปถึงอินเดียตอนใต้ และอินเดียตะวันตก แม้คณะสงฆ์ได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง แต่ก็ไม่มีระบบรวมศูนย์ กลุ่มสงฆ์ต่างอยู่เป็นอิสระต่อกัน และภิกษุแต่ละกลุ่มดำรงอยู่อย่างเสมอภาคกัน โดยให้ความสำคัญและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยคำสอนของพระพุทธเจ้าภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ หากปาฏิโมกข์เป็นสิ่งที่ทยอยบัญญัติขึ้นภายหลังพุทธกาล มีความเป็นไปได้ไม่น้อยมากที่สิกขาบทแต่ละข้อของแต่ละนิกายจะมีความสอดคล้องตรงกันถึงเพียงนี้

6.2.2 สิกขาบทในปาฏิโมกข์แตกต่างจากเนื้อหาในพระสูตร เพราะเมื่อบัญญัติขึ้นแล้ว มีผลบังคับต่อคณะสงฆ์ทั้งหมด

ภิกษุทุกรูปต้องปฏิบัติตาม หากละเมิดก็มีอาบัติ ดังนั้นเป็นไปได้ที่หากคณะสงฆ์สมัยหลังพุทธกาลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะบัญญัติพระวินัยขึ้น แล้วคณะสงฆ์กลุ่มอื่นจะยอมรับถือปฏิบัติตาม

6.2.3 สงฆ์จะต้องประชุมกันสวดทบทวนปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือนในอุโบสถ^{39, 40}

เพราะฉะนั้นเนื้อหาจึงได้รับการรักษามาอย่างดี คณะสงฆ์ทุกกลุ่มรู้ว่า สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นมีจำนวนเท่าใด อะไรบ้าง

³⁹ ดังที่ปรากฏในพระวินัยฝ่ายเถรวาท หมวดปาจิตติยสิกขาบทที่ 72 ดังนี้

Yo pana bhikkhu pātimokkhe uddissamāne evaṃ vadeyya :
kiṃ pan' imehi khuddānukhuddakehi sikkhāpadehi udditṭhehi,
yāvad eva kukkucāya vihesāya vilekhāya samvattantīti,
sikkhāpadavivaṇṇake pācittiyā ti. (Vin IV: 143¹⁶⁻¹⁹)

ก็ภิกษุใดเมื่อมีผู้แสดงปาฏิโมกข์อยู่ กล่าวอย่างนี้ว่า “ประโยชน์อะไรด้วย สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ที่ยกขึ้นแสดงแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรำคาญ เพื่อความลำบาก เพื่อความยุ่งยาก” ต้องอาบัติปาจิตติย เพราะดูหมิ่นสิกขาบท (ต่อหน้าถัดไป)

นอกจากนี้ หมวดปาจิตติยสิกขาบทที่ 73 ยังกล่าวไว้ดังนี้

Yo pana bhikkhu anvaddhamāsaṃ pātimokkhe uddissamāne evaṃ vadeyya : idān’ eva kho ahaṃ jānāmi ayam pi kira dhammo suttagato suttapariyāpanno anvaddhamāsaṃ uddesaṃ āgacchatīti, tañ ce bhikkhuṃ aññe bhikkhū jāneyyumaṃ nisinnapubbaṃ iminā bhikkhunā dvittikkhattuṃ pātimokkhe uddissamāne ko pana vādo bhiyyo, na ca tassa bhikkhuno aññāṇakena mutti atthi yañ ca tattha āpattiṃ āpanno tañ ca yathādhhammo kāretabbo, uttari c’ assa moho āropetabbo : tassa te āvuso alābhā tassa te dulladdhaṃ yaṃ tvam pātimokkhe uddissamāne na sādhukaṃ atthikatvā manasikarosi. idam tasmim mohanake pācittiyān ti. (Vin IV: 144²³⁻³⁴)

ก็ภิกษุใด เมื่อภิกษุแสดงปาฏิโมกข์อยู่ทุกกึ่งเดือน กล่าวอย่างนี้ว่า “ผมเพิ่งทราบบัดนี้เองว่า “ธรรมแม่นี่มาในพระสูตร เนื่องแล้วในพระสูตร มีการแสดงทุกกึ่งเดือน” หากภิกษุเหล่าอื่นจำภิกษุนั้นได้ว่า “เมื่อภิกษุแสดงปาฏิโมกข์อยู่ ภิกษุนั้นเคยนั่งอยู่ 2-3 คราวมาแล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงมากครั้งยิ่งกว่า” อันความพ้นจากอาบัติด้วยอาการที่ไม่รู้ หามีแก่ภิกษุนั้นไม่ พึงปรับอาบัติภิกษุนั้นตามธรรม เพราะประพฤตินั้นไม่เหมาะสมนั้น และพึงยกโมหะโรปนกรรมขึ้นมารับเพิ่มให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า “ท่าน ไม่ใช่ลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดี ที่เมื่อภิกษุแสดงปาฏิโมกข์อยู่ ท่านไม่ใส่ใจจึงให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี” ต้องอาบัติปาจิตติย เพราะแล้งทำผู้อื่นให้หลงนั้น

สิกขาบททั้ง 2 นี้ปรากฏในพระวินัยปิฎกของทุกนิกาย

⁴⁰ ในประเทศไทย ปัจจุบันก็ยังคงมีการสวดปาฏิโมกข์ในทุกกึ่งเดือนในแต่ละวัด ในกรณีที่ต้องเร็วจะใช้เวลาประมาณ 30-40 นาที โดยในพิธีกรรมนี้ต้องมีภิกษุเข้าร่วมอย่างน้อย 4 รูป โดยภิกษุ 1 รูปจะทำการท่องปาฏิโมกข์ ภิกษุที่เหลือรับฟัง ในกรณีที่จำนวนภิกษุมีไม่พอ หรือ วัดที่ไม่มีพระภิกษุผู้ทรงปาฏิโมกข์ (เรียกว่า pātimokkhadhara) จะไปรวมทำพิธีกับวัดที่พร้อม ในขณะที่ผู้ท่องปาฏิโมกข์กล่าวท่องปาฏิโมกข์ ภิกษุรูปอื่นก็อ่านตามหนังสือปาฏิโมกข์ ถ้าหากมีการท่องผิด ก็จะทักท้วงให้ท่องแก้ใหม่ และแม้จะเป็นภิกษุผู้ทรงจำปาฏิโมกข์ได้ชำนาญ ก็มักมีการท่องผิด ถูกทักท้วง จนต้องท่องใหม่หลายครั้ง ดังนั้นแม้เราจะคิดว่าในยุคที่ยังไม่มีงานเขียน ผู้คนมีความทรงจำดีกว่ายุคปัจจุบัน แต่การที่ลำดับหัวข้อของปาฏิโมกข์ของแต่ละนิกายต่างกันอยู่บ้าง ก็คงเป็นเพราะข้อจำกัด

(ต่อหน้าถัดไป)

หากคณะสงฆ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งบัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยพลการ สงฆ์กลุ่มอื่นก็จะรู้ทันทีและเป็นไปไม่ได้ที่สงฆ์กลุ่มอื่นที่เหลือทั้งหมดจะยอมรับถือปฏิบัติตาม

6.2.4 พระวินัยของทุกนิกายล้วนระบุว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงบัญญัติสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์⁴¹

ดังนั้น เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ทั้งหมด ทั้งจากข้อมูลและเอกสารที่มีในปัจจุบัน ตลอดจนลักษณะพิเศษของปาฏิโมกข์และสภาพทางสังคมตามเหตุผลทั้ง 4 ประการข้างต้นแล้ว จึงสรุปได้อย่างชัดเจนว่า สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์บัญญัติขึ้นในครั้งพุทธกาลโดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเรียบเรียงอยู่ในรูปแบบที่ใกล้เคียงปัจจุบันอย่างยิ่ง มาตั้งแต่คราวสังคายนาครั้งที่ 1 แล้ว

เชิงอรรถ 40 (ต่อ)

ของความทรงจำและความคลาดเคลื่อนในการสืบทอด ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความจริงว่า พระธรรมวินัยสืบทอดด้วยการท่องจำมาถึง 400 กว่าปีก่อนจะมีการจารจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วยังสามารถรักษาเนื้อหาหลักเกือบทั้งหมดไว้ได้ตรงกัน ก็ถือเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ในความเพียรและความทรงจำของพระเถระผู้รักษาสืบทอดพระธรรมวินัยแล้ว

⁴¹ พระวินัยเถรวาท ดูที่ Vin II: 284-293; พระวินัยปิฎกของนิกายมหิงสาสะกะ (『五分律』第 30 卷) ดูที่ 五百集法 T22: 190ff.; พระวินัยปิฎกของนิกายธรรมคุปต์ (『四分律』第 54 卷) ดูที่ 集法比丘五百人, T22: 966ff.; พระวินัยปิฎกของนิกายลัทธิวัฏฏิกวาท (『十誦律』第 60 卷) ดูที่ 五百比丘結集三藏品, T23: 445ff.; พระวินัยของนิกายมหาสังฆิกะ (『摩訶僧祇律』第 33 卷) ดูที่ 集比尼藏, T22: 491c-493a (อ้างอิงจาก Sato (1963: 53-54, 68 เชิงอรรถ 5)

7. บทส่งท้าย

อินเดียในอดีตเป็นสังคมที่ไม่นิยมการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หลังพุทธกาลในช่วงแรกกว่า 400 ปี พระไตรปิฎกทั้งหมดที่เราใช้กันอยู่ปัจจุบันก็ได้รับการสืบทอดมาโดยการท่องจำ (มุขปาฐะ) หากไม่นับรวมอักษรสินธุ (Indus script)⁴² แล้ว บันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรของอินเดียที่เก่าแก่ที่สุด คือ จารึกพระเจ้าอโศก (ครองราชย์ 267-230 ปีก่อนคริสตกาล หรือประมาณ 200 ปีเศษหลังพุทธกาล) ส่วนคัมภีร์พระพุทธรศาสนาที่มีการจารึกเป็นตัวอักษร มีเนื้อหาค่อนข้างสมบูรณ์และเก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีการค้นพบในปัจจุบัน คือ คัมภีร์ธรรมบทภาษาคานธารี⁴³ ซึ่งมีอายุประมาณ 400 ปีหลังพุทธกาล การหาหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรที่แสดงถึงสังคมอินเดียก่อนสมัยพระเจ้าอโศกจึงยากมาก

ดังนั้น หากสามารถสรุปได้ว่าปาฏิโมกข์ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงอย่างยิ่งกับปาฏิโมกข์ที่เรามีอยู่ในปัจจุบันได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ 1 ก็จะทำให้ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงในการศึกษาให้ทราบถึงสภาพสังคมอินเดียครั้งพุทธกาล เพราะเนื้อหาในปาฏิโมกข์แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมอินเดียในครั้งนั้นอย่างชัดเจน และปาฏิโมกข์ก็มีเนื้อหามาก หากใช้เนื้อหาปาฏิโมกข์เป็นฐานในการทำความเข้าใจปัญหาที่ค้างคาใจนักวิชาการเกี่ยวกับสภาพสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาลแล้ว เชื่อว่าปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการคลี่คลายไปอย่างมาก

⁴² เป็นอักษรเคลย์รูปภาพเก่าแก่มากราว 2,000-2,600 ปี ก่อนคริสตกาล พบในแหล่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ แต่ยังไม่มีการถอดอักษรออก และไม่แน่ใจว่าเป็นรูปภาพหรือเป็นอักษร เราจึงยังไม่สามารถเรียนรู้เรื่องราวของสังคมอินเดียในอดีตจาก

Indus script

⁴³ ดูเพิ่มเติมที่ Hara (1995: 71-76)